

# U'EN OF JIJ'EN?

Een vergelijkend onderzoek naar het gebruik van *u* en *jij* door NT2-sprekers op ISK's en NT1-sprekers op het voortgezet onderwijs

M.H. Sibbel

Studentnummer: S4721101

Masterscriptie

MA Taalwetenschap, specialisatie NT2

Faculteit der Letteren, Radboud Universiteit

Onder begeleiding van: Prof. dr. H. de Hoop en M.M.J. Den Hartog MSc

25-02-2024

## Abstract

Verschillende talen maken onderscheid tussen formele en informele aanspreekvormen, waaronder het Nederlands met *u* en *jij*. Dit gebruik is onderzocht onder NT1-sprekers (mensen die Nederlands als moedertaal spreken). Het uitgebreidst door Vermaas (2002). Het gebruik van *u* en *jij* door NT2-sprekers (mensen die Nederlands als tweede taal hebben geleerd) is beperkt onderzocht (Vismans, 2004a; Vismans, 2004b; Vismans, 2009). Uit Vismans' onderzoeken blijkt dat NT2-sprekers het gebruik van *u* en *jij* niet goed geleerd hebben of in elk geval niet goed toepassen in de dagelijkse praktijk. Vismans heeft uitsluitend uitwisselingsstudenten uit Engeland onderzocht. Hoe NT2-sprekers in Nederland *u* en *jij* gebruiken, is onbekend. Dit onderzoek verkent het gebruik van *u* en *jij* van NT2-sprekers op ISK's (internationale schakelklassen) in vergelijking met moedertaalsprekers op het voortgezet onderwijs. Hiervoor is een experiment uitgevoerd. Deelnemers moesten een schriftelijke taalproductietaak uitvoeren; ze moesten in twaalf vragen een afgebeelde persoon in een beschreven situatie aanspreken. Resultaten tonen aan dat de NT2-sprekers minder vaak *u* en vaker *jij* gebruiken dan NT1-sprekers. Dit verschil lijkt veroorzaakt te zijn door de mannelijke NT2-sprekers, die gebruiken minder vaak *u* dan vrouwelijke NT2-sprekers en NT1-sprekers. Een tweede mogelijke oorzaak is het gebruik van *meneer* of *mevrouw* om beleefdheid uit te drukken in plaats van het gebruik van *u*. Aanvullend onderzoek is nodig om invloed van taalniveau en interculturele communicatieve competentie uit te sluiten. De resultaten laten verder zien dat NT2-sprekers geen onderscheid maken in het aanspreken van mannen of vrouwen, net zo min als NT1-sprekers. Het is onverwacht dat NT2-sprekers geen onderscheid maken. In de moedertalen van de grootste groepen NT2-sprekers op ISK's beïnvloedt het geslacht van de gesprekspartner taalgebruik en de keuze voor een formele of informele aanspreekvorm. Mogelijk is het resultaat beïnvloed door de scheve man-vrouwverdeling binnen de NT2-groep. Aanvullend onderzoek is nodig om dit resultaat te verduidelijken.

## Inhoudsopgave

<b>Introductie</b> .....	<b>4</b>
<b>Theoretische achtergrond</b> .....	<b>6</b>
Macht en solidariteit.....	6
Positieve en negatieve beleefdheid.....	6
Taalspecifieke component, algemene pragmatische principes en contextuele factoren.....	7
Onderzoek naar het gebruik van <i>u</i> en <i>jij</i> in het Nederlands.....	8
Het gebruik van <i>u</i> en <i>jij</i> door NT2-sprekers.....	10
Het gebruik van V-vormen en T-vormen in veelvoorkomende talen op een ISK.....	11
Onderzoeksvragen en hypothesen.....	14
<b>Methode</b> .....	<b>16</b>
Participanten .....	16
Materiaal .....	16
Procedure .....	18
Analyse .....	19
<b>Resultaten</b> .....	<b>21</b>
Deelvraag 1 .....	21
Deelvraag 2 .....	23
Deelvraag 3 .....	24
<b>Analyse</b> .....	<b>25</b>
Deelvraag 1 .....	25
Deelvraag 2 .....	25
Deelvraag 3 .....	25
Post-hoc analyse 1: Scheve man-vrouwverdeling binnen NT1-groep .....	25
Post-hoc analyse 2: Scheve man-vrouwverdeling binnen NT2-groep .....	26
<b>Discussie</b> .....	<b>28</b>
<b>Conclusie</b> .....	<b>30</b>
<b>Bibliografie</b> .....	<b>31</b>
<b>Bijlages</b> .....	<b>35</b>
Bijlage 1: Pretest .....	35
Bijlage 2: Resultaten pretest .....	56
Bijlage 3: Vragenlijst.....	57
Bijlage 4: Resultaten individuele deelnemers .....	75
Bijlage 5: Reacties NT1-deelnemers per vraag .....	80
Bijlage 6: Reacties NT2-deelnemers per vraag .....	81

## Introductie

Moet ik nu *u* of *jij* zeggen? Voor NT2-sprekers (mensen die Nederlands spreken als tweede taal) kan dit dilemma nog lastiger zijn dan voor NT1-sprekers (mensen die Nederlands als moedertaal spreken). NT2-sprekers komen immers vaak uit landen met een andere taal, cultuur en gebruiken. Toch merk ik als docent NT2 op een Internationale Schakelklas (ISK) dat mijn leerlingen mij altijd met respect en beleefdheid aanspreken. Ze zeggen altijd *meneer* in combinatie met mijn voornaam of achternaam. Dit is niet anders dan wat moedertaalsprekers doen in het regulier voortgezet onderwijs. Wat mij wel opvalt aan het taalgebruik van ISK-leerlingen, is dat ze nauwelijks *u* tegen mij en andere docenten zeggen. Verder zie ik ook bijna geen *u* terug in het taalgebruik van de leerlingen in de uitwerking van allerlei soorten geschreven opdrachten op school. Deze observaties wekten mijn interesse. Gebruiken ISK-leerlingen daadwerkelijk minder vaak *u* dan hun Nederlandse leeftijdsgenoten?

Er is slechts beperkt onderzoek gedaan naar het gebruik van *u* en *jij* door NT2-sprekers (Vismans, 2004; Vismans, 2004b; Vismans, 2009). Uit Vismans' onderzoeken blijkt dat NT2-sprekers het gebruik van *u* en *jij* niet goed geleerd hebben of in elk geval niet goed toepassen in de dagelijkse praktijk. Deze onderzoeken bespreek ik bij de literatuurbespreking uitgebreider, maar de resultaten van Vismans geven slechts een beperkt overzicht van het gebruik van *u* en *jij* door NT2-sprekers. Zijn participanten waren uitwisselingsstudenten van Engelse universiteiten. Met andere woorden, Vismans' participanten waren hoogopgeleid en hadden een Britse achtergrond. NT2-sprekers in Nederland, maar ook de NT2-sprekers op ISK's, zijn geen homogene groep; deze NT2-sprekers hebben verschillende opleidingsniveaus en komen uit verschillende landen met verschillende culturen, religies en moedertalen. Bovendien komen ze uit landen en culturen, waarin de status en positie van mannen en vrouwen niet gelijk is. In sommige veelvoorkomende moedertalen van NT2-sprekers, enkele bespreek ik hieronder uitgebreider, wordt er onderscheid gemaakt in taalgebruik bij het spreken met mannen en vrouwen. Is dit onderscheid ook aanwezig in het gebruik van *u* en *jij*, wanneer NT2-sprekers mannen en vrouwen aanspreken?

Dit onderzoek verkent het gebruik van *u* en *jij* door NT2-sprekers aan de hand van de volgende onderzoeksvraag: **Hoe verschilt het gebruik van *u* en *jij* van NT2-sprekers op ISK's en moedertaalsprekers in het voortgezet onderwijs?** Om deze vraag te beantwoorden heb ik gebruik gemaakt van een online vragenlijst, waarin deelnemers een schriftelijke taalproductietaak uitvoeren. De vragenlijst bestond uit twaalf vragen, waarin een wisselende persoon was afgebeeld in combinatie met een beschreven situatie. De deelnemers moesten op de afgebeelde persoon reageren door deze aan te spreken. Hoe vaak elke deelnemer *u* of *jij* gebruikte, heb ik geanalyseerd. Op basis hiervan, heb ik de volgende drie deelvragen beantwoord:

- Deelvraag 1: **Is er een verschil in het gebruik van *u* en *jij* van NT2-sprekers op ISK's en moedertaalsprekers in het voortgezet onderwijs?**
- Deelvraag 2: **Is er een verschil in gebruik van *u* en *jij* van NT1-sprekers in het voortgezet onderwijs wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken?**
- Deelvraag 3: **Is er een verschil in gebruik van *u* en *jij* van NT2-sprekers op een ISK wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken?**

Om de vragenlijst te maken en mijn hypotheses te formuleren, heb ik gebruik gemaakt van literatuur over het gebruik van formele en informele vormen. Deze bespreek ik hieronder. Daarna benoem ik mijn hypotheses. Vervolgens bespreek ik het experiment en de resultaten. Maar eerst leg ik nog uit, waarom dit onderzoek naar het gebruik van *u* en *jij* van NT1-sprekers en NT2-sprekers belangrijk en relevant is.

Het gebruik van *u* is belangrijk, omdat het wordt gebruikt om beleefdheid te uiten. Beleefdheid is een pragmatisch fenomeen dat mensen gebruiken om rekening te houden met de gevoelens van de gesprekspartner en volgt de sociale gebruiken voor een bepaalde context (Kadár en Haugh, 2013). Het is echter mogelijk dat iemand beleefd wil zijn, maar dat niet is. Bijvoorbeeld doordat een spreker *u* of *jij* gebruikt, maar dat het gebruik niet passend is. Of het gebruik wordt verkeerd geïnterpreteerd door de gesprekspartner. Dit kan leiden tot misverstanden. Deze misverstanden kunnen leiden tot ongemakkelijkheid, een gevoel van verdriet of zelfs belediging (De Hoop *et al.*, 2023). NT2-sprekers lopen extra risico om *u* of *jij* niet passend te gebruiken, omdat zij niet alle conventies van de Nederlandse taal en cultuur kennen en omdat het gebruik van *u* en *jij* als complex kan worden ervaren (cf. Vismans, 2004a).

Goed oefenmateriaal kan NT2-sprekers helpen om *u* en *jij* te gebruiken zoals een moedertaalspreker, zodat de kans op misverstanden wordt verkleind. Om goed oefenmateriaal te ontwikkelen is inzicht nodig in het gebruik van *u* en *jij* van zowel NT1-sprekers als NT2-sprekers. Daarnaast kan onderzoek naar het gebruik van *u* en *jij* door NT2-sprekers leiden tot meer inzicht in hoe andere culturen en moedertalen van invloed zijn op taalgebruik in een tweede taal. Dit inzicht kan ook nuttig zijn bij het ontwikkelen van taalonderwijsmethoden en taalbeleid.

## Theoretische achtergrond

In deze paragraaf bespreek ik waarom iemand formele of informele aanspreekvormen gebruikt, zonder naar een specifieke taal te kijken. Dit doe ik aan de hand van het model van macht en solidariteit van Brown en Gilman (1960), de beleefdheidstheorie van Brown en Levinson (1987) en het framework van Clyne *et al.* (2009).

### Macht en solidariteit

Het eerste model over aanspreekvormen dat ik bespreek, is ontwikkeld door Brown en Gilman (1960). Zij noemen formele en beleefde vormen V-vormen, afgeleid van het Latijnse *vos*. Informele vormen noemen zij T-vormen, afgeleid van het Latijnse *tu*.

De formele vormen kunnen worden gebruikt om mensen met een hogere status aan te spreken (Brown en Gilman, 1960). De persoon die met *u* wordt aangesproken, heeft een hogere status door een vorm van macht over de gesprekspartner. Volgens Brown en Gilman (1960) kan dit verschil in macht voortkomen uit sociale status, formele autoriteit, leeftijdsverschillen of andere factoren die de hiërarchie beïnvloeden. Als er een verschil in macht is, dan is er sprake van een asymmetrische situatie; met andere woorden de sprekers zijn niet gelijkwaardig aan elkaar.

Als er sprake is van een symmetrische situatie, dan is er geen verschil in macht tussen gesprekspartners en speelt het solidariteitsprincipe een rol (Brown en Gilman, 1960). Dit solidariteitsprincipe evalueert de relatie tussen gelijke individuen binnen dezelfde sociale klasse. Kort gezegd houdt het principe in dat sprekers een T-vorm gebruiken als zij elkaar goed kennen en solidariteit voelen voor elkaar. Als twee sprekers elkaar niet goed genoeg kennen en geen solidariteit voelen voor elkaar, gebruiken beide sprekers een V-vorm.

Er zijn slechte twee variabelen in dit model: macht en solidariteit. Deze twee variabelen beoordelen uitsluitend de spreker en de gesprekspartner. Dat maakt dit model zeer beperkt. Het model kan zo geen verschillen tussen talen en regionale varianten van een taal verklaren. Het model kan ook niet verklaren waarom mensen in een bepaalde context een persoon met *u* aanspreken en in een andere context met *jij*. Dit model lijkt dus een te simpele weergave van de werkelijkheid.

### Positieve en negatieve beleefdheid

De beleefdheidstheorie van Brown en Levinson (1987) verklaart ook het gebruik van *u* en *jij*. Deze beleefdheidstheorie is gebaseerd op het werk van Goffman (1967) en het concept *gezicht*. Volgens Goffman (1987) is *gezicht* het positieve publieke beeld dat een persoon van zichzelf probeert te vestigen of te handhaven in sociale interacties. Brown en Levinson (1987) werken het concept *gezicht* verder uit en stellen dat er twee soorten *gezicht* zijn, namelijk een *positief gezicht* en een *negatief gezicht*. Het *positieve gezicht* is het verlangen van iemand om aardig gevonden en gewaardeerd te worden. Het *negatieve gezicht* is het verlangen van iemand om onafhankelijk te zijn en niet belemmerd te worden door anderen.

Brown en Levinson (1987) beargumenteerden dat het gebruik van beleefdheid afhankelijk is van acties, die het *gezicht* bedreigen. Deze *gezichtsbedreigende* acties kunnen zowel het *gezicht* van de spreker als zijn gesprekspartner negatief beïnvloeden. Om deze negatieve invloed op het *gezicht* te voorkomen of te beperken, kan men gebruik maken van positieve beleefdheid of negatieve beleefdheid. Beide vormen van beleefdheid bestaan uit

drie variabelen. Deze variabelen zijn: de sociale afstand tussen de spreker en gesprekspartner, het relatieve verschil in macht tussen de spreker en de gesprekspartner en de mate van bedreiging voor het *gezicht*. Door de eerste twee variabelen kan deze beleefdheidstheorie ook gezien worden als een verdere uitwerking van het model van macht en solidariteit van Brown en Gilman (1960). Deze theorie kan echter nog steeds geen verschillen tussen talen en regionale varianten van een taal verklaren.

Positieve beleefdheid heeft te maken met vriendelijkheid en het tonen van waardering. Positieve beleefdheid spreekt het *positieve gezicht*. Wanneer je positieve beleefdheid toepast, probeer je de gesprekspartner een goed gevoel te geven en je benadrukt gedeelde waarden en interesses. Volgens deze theorie zouden T-vormen worden gebruikt in een positieve beleefdheidsstrategie om aan te geven dat de spreker en de gesprekspartner een gemeenschappelijke basis hebben (Brown en Levinson, 1987; Vismans, 2013b). Wanneer je negatieve beleefdheid gebruikt, probeer je conflicten te vermijden en de ander niet tot iets te dwingen. Negatieve beleefdheid spreekt het *negatieve gezicht*. Negatieve beleefdheid kan zich uiten in het gebruik van beleefde verzoeken, excuses, of het vermijden van directe taal. V-vormen worden gebruikt in een negatieve beleefdheidsstrategie en worden vooral in verband gebracht met een verschil in macht en afstand tussen de spreker en gesprekspartner (Brown en Levinson, 1987; Vismans, 2013b). Leerders van een tweede taal kunnen bij onduidelijkheden ook een negatieve beleefdheidsstrategie gebruiken om hun *gezicht* te beschermen, bijvoorbeeld als zij niet weten of ze beter een V-vorm of T-vorm moeten gebruiken. In dat geval kunnen ze een beleefde V-vorm kiezen als veilige optie (cf. Holttinen en Isosävi, 2022).

#### Taalspecifieke component, algemene pragmatische principes en contextuele factoren

Clyne *et al.* (2009) hebben een framework ontwikkeld om het gebruik van V-vormen en T-vormen te verklaren na een studie van het Duits, Engels, Zweeds en Spaans. Het framework bestaat uit drie componenten: een taalspecifieke component, algemene pragmatische principes en contextuele factoren.

De taalspecifieke component bestaat uit de grammatica en de pragmatiek van een taal. Aangezien elke taal andere taalregels en pragmatiek kent, verschilt deze component van taal tot taal. De algemene pragmatische principes bestaan uit zes principes, die wel voor elke taal zouden gelden (mits er V-vormen en T-vormen zijn). Vismans (2013b) merkt echter terecht op dat dit framework niet getest is voor niet-Europese talen. De zes principes zijn:

1. Bekendheidsprincipe (Is de ander een bekende?)
2. Volwassenheidsprincipe (Is de ander volwassen?)
3. Relatieve leeftijdsprincipe (Is de ander ouder of jonger dan ik?)
4. Groepslidmaatschapsprincipe (Is de ander lid van een groep waartoe ik behoor?)
5. Sociale identificatieprincipe (Is de ander vergelijkbaar met mij of niet?)
6. Aanspreekvorm aanpassingsprincipe (Gebruikt de ander dezelfde aanspreekvorm als ik?)

Clyne *et al.* (2009) verdelen deze zes principes niet in een rangorde; met andere woorden, geen principe is belangrijker dan een ander. Vismans (2013b) stelt verder dat deze principes niet geïsoleerd van elkaar kunnen worden gezien; ze werken samen en zijn dynamisch. Als je

iemand leert kennen, kun je ook beter beoordelen of deze persoon verschilt of niet, waardoor je ook beter kunt aangeven of deze persoon lid is van dezelfde groep of niet.

Clyne *et al.* (2009) stellen dat er bij het bekendheidsprincipe, het volwassenheidsprincipe en het groepslidmaatschapsprincipe uitsluitend sprake is van een beoordeling van de gesprekspartner. Bij het relatieve leeftijdsprincipe, het sociale identificatieprincipe en het aanspreekvorm aanpassingsprincipe beoordeelt de spreker de gesprekspartner ten opzichte van zichzelf (Clyne *et al.*, 2009). De principes, waarbij uitsluitend de gesprekspartner beoordeeld wordt, zijn echter in zekere zin ook relatief; ter illustratie, het omslagpunt op welke leeftijd men aangesproken wordt met een V-vorm verschilt per taal (Clyne *et al.*, 2009; Vismans, 2013b).

De derde component in dit model zijn contextuele factoren. Onder contextuele factoren valt ten eerste de regionale variatie van een taal. Er zijn bijvoorbeeld verschillen in het gebruik van *u* en *jij* tussen het Nederlands dat in Nederland gesproken wordt en het Belgisch Nederlands (Nederlands in België). Dit komt mede door een voorkeur van sprekers van het Belgisch Nederlands voor de regionale varianten *ge* en *gij* in dagelijks taalgebruik (Vandekerckhove, 2005). Daarnaast wordt in het Belgisch Nederlands helemaal geen onderscheid gemaakt tussen formele en informele vormen van de tweede persoon enkelvoud (Vandekerckhove, 2005; Vismans, 2009).

Onder contextuele factoren valt verder in welk domein en/of instituut een gesprek plaatsvindt. Zoals Vermaas (2002) liet zien, verschilt bijvoorbeeld het gebruik van *u* en *jij* in gesprekken in het onderwijs vergeleken met gesprekken op het werk. Het maakt tevens uit op welke manier een gesprek gevoerd wordt; een gesprek kan namelijk fysiek plaatsvinden, maar ook bijvoorbeeld digitaal of telefonisch. Bovendien kunnen persoonlijke gesprekken ook van elkaar verschillen, zoals een gesprek met een collega in de pauze verschilt met een functioneringsgesprek met dezelfde collega (cf. Vismans, 2013b).

Het framework van Clyne *et al.* (2009) is zeer uitgebreid door de drie genoemde elementen. Het bevat veel meer variabelen dan de verklaringen voor *u* en *jij* uit het model van macht en solidariteit (Brown en Gilman, 1960) en de beleefdheidstheorie (Brown en Levinson, 1987). Daarnaast gaan Clyne *et al.* (2009) uit van een alledaagse opvatting van beleefdheid, waarbij het uiten van beleefdheid niet eenmalig is, maar een dynamisch proces (cf. Vismans, 2013b).

## Onderzoek naar het gebruik van *u* en *jij* in het Nederlands

In deze paragraaf geef ik de belangrijkste onderzoeken weer die het gebruik van *u* en *jij* in het Nederlands onderzochten. Als in dit onderzoek gesproken wordt over Nederlands heeft dit uitsluitend betrekking op het Nederlands dat gesproken wordt in Nederland, tenzij nadrukkelijk anders vermeld. Hiermee geef ik een overzicht van het gebruik van *u* en *jij* in Nederland en welke factoren van invloed zijn op deze keuze.

In een vragenlijstonderzoek onder 1500 personen in verschillende delen van Nederland zijn de veranderingen in het gebruik van *u* en *jij* in het tweede deel van de twintigste eeuw in kaart gebracht (Vermaas, 2002). Uit dit onderzoek blijkt dat het gebruik van *u* en *jij* afhangt van leeftijd, geografische achtergrond, godsdienst, geslacht, opleiding, relaties tussen sprekers, de context van een gesprek en eigenschappen van de gesprekspartner.

Een ander belangrijk vragenlijstonderzoek is door Vismans uitgevoerd (Vismans, 2013a; Vismans, 2016). Dit onderzoek is uitgevoerd onder studenten van de opleidingen

Nederlands en Engels aan de Radboud Universiteit en hun ouders. In de vragenlijst werden de deelnemers gevraagd aan te geven hoe ze *u* en *jij* gebruikten in gesprekken met twintig specifieke gesprekspartners. Deze gesprekspartners waren verdeeld over vier domeinen: ouders, docenten, bekenden en onbekende helpers. Daarnaast hadden de deelnemers de mogelijkheid om te reflecteren op hun keuzes. Vismans (2016) observeerde dat de deelnemers in zijn onderzoek een bovengemiddelde taalkundige kennis laten zien in deze reflecties. Dit is niet verrassend gezien de (studie)achtergrond van de deelnemers. Vismans (2016) merkte echter wel terecht op dat deze taalkundige kennis een beperking is en mogelijk invloed heeft gehad op de resultaten.

Vismans (2013a) rapporteerde dat jongeren (17-33 jaar) minder *u* en *uw* gebruiken dan de generatie voor hen (40-66 jaar). Een uitzondering zijn gesprekken met een bakker en een loodgieter, waar de oudere generatie juist vaker *jij* gebruikt. Verder is de trend van minder *u* zeggen door jongere generaties minder sterk in het onderwijs en het zakelijke domein (Vismans, 2016). Opvallend is dat de jongere generatie vrouwen een sterkere voorkeur heeft om universitaire docenten en professoren met *u* aan te spreken dan hun mannelijke generatiegenoten (Vismans, 2016). Verder heeft Vismans (2016) de redenen voor het gebruik van *u* of *jij*, die deelnemers hebben genoemd in hun reflecties, vergeleken met de pragmatische principes uit het model van Clyne *et al.* (2009). Hieruit blijkt dat ook in het Nederlands alle zes pragmatische principes een rol spelen bij de keuze voor *u* of *jij*. Tevens blijkt dat twee principes in het Nederlands het belangrijkste zijn: het relatieve leeftijdsprincipe en het bekendheidsprincipe (Vismans, 2016).

Dat (relatieve) leeftijd en generatie een rol spelen in de keuze voor *u* en *jij* is een belangrijke observatie. In het experiment in dit onderzoek moeten de NT2-groep en NT1-groep een vergelijkbare leeftijd hebben om invloed van leeftijd uit te sluiten. Ten tweede, de resultaten uit dit onderzoek zijn leeftijdsgebonden. Oudere NT1-sprekers en NT2-sprekers zouden *u* en *jij* anders kunnen gebruiken dan de deelnemers in dit onderzoek.

Of de gesprekspartner een man of vrouw was, en de daarbij behorende maatschappelijke positie had invloed op Nederlands taalgebruik (Brouwer, 1979). Brouwers onderzoek is echter ruim vijftig jaar geleden uitgevoerd en zowel de Nederlandse taal als maatschappij zijn sindsdien veranderd. Een aanwijzing hiervoor is Vermaas' onderzoek (2002) naar aanspreekvormen; zij constateert dat oudere generaties nog een sterk onderscheid maken tussen het aanspreken van mannen en vrouwen, maar de jongere generaties Nederlanders maken steeds minder dit onderscheid.

Naar het gebruik van *u* en *jij* door sprekers van het Nederlands in Suriname en in Caribisch Nederland is ook onderzoek gedaan; in een online vragenlijst werden deelnemers gevraagd of ze *u* of *jij* zouden zeggen tegen verschillende personen in verschillende functies of beroepen (Schoenmakers *et al.*, 2023). De belangrijkste factoren om te kiezen voor *u* of *jij* voor sprekers van het Nederlands in Suriname en Caribisch Nederland zijn: leeftijd, relatie met de gesprekspartner, gedrag van gesprekspartner en zaken zoals respect en sociale status. Enkele deelnemers gaven wel aan dat deze keuze dynamisch is; afhankelijk van de context kan een gesprekspartner aangesproken worden met *u* en een andere keer met *jij*.

De factoren om te kiezen voor *u* of *jij* voor sprekers van het Nederlands in Suriname en Caribisch Nederland, komen grotendeels overeen met de factoren voor sprekers van het Nederlands in Nederland. Een factor verschilt: *u* zeggen om respect te tonen is nadrukkelijker aanwezig in Suriname en Caribisch Nederland. Schoenmakers *et al.* (2023) denken dat dit mogelijk te maken heeft met het model van Brown en Gilman (1960). Schoenmakers *et al.* (2023) suggereren dat machtsverhoudingen meer leven in Suriname en Caribisch Nederland.

De mensen in Suriname en Caribisch Nederland lijken immers een grotere noodzaak te voelen om respectvol tegenover elkaar te zijn.

### Het gebruik van *u* en *jij* door NT2-sprekers

In deze paragraaf geef ik de onderzoeken weer, waarin het gebruik van *u* en *jij* door NT2-sprekers is onderzocht. Als eerste is er onderzoek gedaan naar de grammaticale kennis van NT2-sprekers over *u* en *jij* en hun gebruik van *u* en *jij*. Vismans onderzocht dit door twee vragenlijsten te verspreiden onder studenten aan Engelse universiteiten, die Nederlandse als tweede taal leerden (Vismans, 2004a; Vismans, 2004b). In de eerste vragenlijst moesten de studenten vijf vragen beantwoorden over grammaticaregels omtrent *u* en *jij*. Daarna beantwoordden ze zeven vragen waarin ze moesten aangeven of een voornaamwoord correct of incorrect was gebruikt. Als laatste werd gevraagd aan te geven of ze twaalf specifieke personen zouden aanspreken met *u* of *jij*. De tweede vragenlijst bestond uit twee delen. Het eerste deel bestond uit vier open vragen, waarin de studenten moesten uitleggen wanneer *u*, *je*, *jij* en *jullie* worden gebruikt. Het tweede deel werd alleen ingevuld door gevorderde leerders, die een jaar naar Nederland of België op uitwisseling waren geweest. In dit deel moesten ze vertellen over hun ervaringen tijdens dit uitwisselingsjaar.

Uit de resultaten blijkt dat deze NT2-leerders hiaten in hun expliciete grammaticakennis over voornaamwoorden hadden (Vismans, 2004a; Vismans, 2004b). Verder onderkende Vismans drie soorten kenmerken bij het gebruik van *u* en *jij* door de NT2-sprekers (Vismans, 2004a; Vismans, 2004b). Ten eerste, NT2-sprekers wisselen in een gesprek tussen *u* en *jij*. Ten tweede, ze hanteren soms een informele toon en gebruiken *u*, of ze hanteren een formele toon en gebruiken *jij*. Ten derde, NT2-sprekers gebruiken vaker het nadrukkelijke *jij*, waar NT1-sprekers een voorkeur hebben voor het gereduceerde voornaamwoord *je*.

Met name de observatie van het tweede kenmerk is relevant in dit onderzoek. NT2-sprekers blijken namelijk geen sterke associatie te hebben tussen enerzijds het gebruik van een voornaam en *jij/je* en anderzijds tussen het gebruik van meer formele aanspreekvormen (bijv. *meneer*, *mevrouw*) en *u* (Vismans, 2004a; Vismans, 2004b). Hierdoor realiseren NT2-sprekers niet dat de combinatie *meneer* en *jij*, een combinatie is van een formele en informele toon. Het gebruik van *meneer* kan echter soms ook gebruikt worden als alternatief voor het gebruik van *u*. Sprekers van het Papiamentu gebruiken aanspreekvormen (bijvoorbeeld *sir*) om beleefdheid te tonen (Schoenmakers *et al.*, 2023). Dit komt mede door het ontbreken van een formele aanspreekvorm voor de tweede persoon enkelvoud in het Papiamentu.

Vismans heeft in een tweede onderzoek interviews gehouden met gevorderde NT2-sprekers aan Engelse universiteiten, die een jaar op uitwisseling naar Nederland of België waren geweest (Vismans 2009). Deze studenten gaven na hun uitwisselingsjaar aan dat het gebruik van *u* en *jij* niet overeenkomt met de informatie uit lesmethodes (Vismans, 2009). Dit is een belangrijke observatie, want onderwijsmethoden en leermiddelen lijken van invloed te zijn op het leerproces van informele en formele vormen (Holttinen en Isosävi, 2022).

In de huidige vaak gebruikte NT2-lesmethodes op ISK's, zoals Zebra+ (2020), Taalcompleet (2021) en Link (2022) wordt het gebruik van *u* en *jij* niet veel behandeld. Als *u* in de lesmethodes behandeld wordt, is dit bijna altijd op een impliciete manier; hiermee bedoel ik dat een leerling bijvoorbeeld *u* tegenkomt in een tekst, maar er niet wordt uitgelegd waarom er *u* staat. Verder wordt in deze lesmethodes *jij* veel vaker gebruikt dan *u*. Als in het onderwijs formele vormen weinig worden gebruikt, kan dit leiden tot veelvuldig gebruik van informele vormen; ter illustratie, Canadese leerlingen die Frans als tweede taal leren

gebruikten en hoorden nauwelijks de formele vorm *vous* in de klas en gebruikten daardoor mogelijk veel vaker de informele vorm *tu* (Lyster en Rebuffot, 2002)

Hoewel er in NT2-lesmethodes weinig aandacht is voor het gebruik van *u* en *jij*, zag Vismans (2009) in zijn onderzoek dat bijna alle NT2-sprekers gedurende de uitwisseling een eigen stijl in het gebruik van *u* en *jij* ontwikkelden en hierop in meer of mindere mate konden reflecteren. Deze ontwikkeling in taalgebruik, specifiek in het gebruik van *u* en *jij*, en reflectie hierop is onderdeel van interculturele communicatieve competentie (Vismans, 2009).

Interculturele communicatieve competentie (ICC) bestaat volgens Byram uit twee zaken (Byram, 1997): communicatieve competentie en interculturele competentie. Communicatieve competentie bestaat uit drie elementen: taalkundige competentie, sociolinguïstische competentie en discursieve competentie. Interculturele competentie bestaat uit vijf factoren: interculturele attitudes, kennis, vaardigheden om te kunnen interpreteren en relateren, vaardigheden om te kunnen ontdekken en om interactie te hebben, en kritisch cultureel bewustzijn. Kort gezegd, is ICC een competentie, waardoor men effectief kan communiceren en (samen)werken in een interculturele omgeving. ICC kan ook nauw verbonden zijn met het passende gebruik van aanspreekvormen, vooral in een context waarin taalgebruik en sociale normen variëren tussen culturen. Door ICC kan bijvoorbeeld een Britse NT2-spreker in het onderzoek van Vismans *u* toch passend gebruiken, terwijl V-vormen in het Engels niet bestaan (cf Vismans, 2009). Dit getuigt van een bewustzijn en begrip van (culturele) diversiteit in communicatie, kenmerken van ICC.

### Het gebruik van V-vormen en T-vormen in veelvoorkomende talen op een ISK

In deze paragraaf bespreek ik kort het gebruik van formele en informele aanspreekvormen in de meest voorkomende talen van ISK leerlingen. Het is belangrijk om de aanwezigheid of afwezigheid van V-vormen en T-vormen te bespreken. Dit heeft namelijk invloed op het leerproces en het gebruik van formele en informele vormen in een tweede taal. Een voorbeeld hiervan is dat Franse leerders die in hun moedertaal zowel V-vormen als T-vormen kennen, aanspreekvormen meer overeenkomstig gebruikten met moedertaalsprekers van het Frans vergeleken met leerders die slechts één enkele aanspreekvorm kennen in hun moedertaal (Dewaele, 2004).

Het onderstaande overzicht is niet allesomvattend, maar bevat de talen van de grootste groepen ISK-leerlingen. Om te bepalen wat de grootste groepen leerlingen op ISK's zijn, heb ik gebruik gemaakt van het document *Vluchtelingen en getallen* van Vluchtelingenwerk Nederland (2023) en het onderzoek *Nieuwkomers in het primair en voortgezet onderwijs* van Bisschop *et al.* (2022).

#### **Kurmanji en Sorani**

De grootste groep vluchtelingen die naar Nederland komt, bestaat uit Syriërs. Dit zijn grotendeels Syriërs die behoren tot de etnische groep van Koerden. De meeste van hen spreken Kurmanji of Sorani, Dit zijn de twee grootste varianten van het Koerdisch (Kreijenbroek en Sperl, 1992).

In Kurmanji kent men geen onderscheid tussen formele en informele persoonlijk voornaamwoorden (Bedirxan en Lescot, 1986). Dit is ook het geval in het Sorani (Asadpour *et al.*, 2012). In plaats daarvan gebruikt men nominale aanspreekvormen, *honorifics* (Asadpour *et al.*, 2012; Mohammad en Abdulaziz, 2020). Aangezien er sprake is van stratificatie in de

Koerdische samenleving spelen sociale variabelen zoals leeftijd, geslacht, beroep, religie en politiek een rol bij het kiezen van nominale aanspreekvormen (Mohammad en Abdulaziz, 2020); ter illustratie, er zijn algemene respectvolle aanspreekvormen, aanspreekvormen voor ouderen, aanspreekvormen voor mensen met een hogere sociale status, aanspreekvormen voor bepaalde beroepen en aanspreekvormen voor religieuze functionarissen.

## Arabisch

Veel ISK-leerlingen komen uit landen waar Arabisch wordt gesproken. Arabisch bestaat uit veel varianten; het Standaardarabisch, het klassieke Arabisch, maar er zijn ook veel dialecten en regionale varianten (Fischer *et al.*, 1980). Deze kunnen onderling sterk verschillen. Aangezien ik in dit werk niet alle varianten kan bespreken, beperk ik mij tot het Standaardarabisch; dit is de standaardtaal voor Arabische literatuur en media. In het Standaardarabisch kan het persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon mannelijk meervoud, oftewel *antum* (Nederlandse vertaling: *Jullie* of *u*), worden gebruikt als formele aanspreekvorm (Matti, 2011).

*Antum* kan worden gebruikt bij het aanspreken van hoogwaardigheidsbekleders, vooral in interviews. Het kan worden gebruikt voor zowel mannen als vrouwen, hoewel er ook een tweede persoonlijk vrouwelijk meervoud van het persoonlijk voornaamwoord bestaat, namelijk *antunna* (Nederlandse vertaling: *Jullie*) (Matti, 2011). Daarnaast gebruikt men ook in het Arabisch veel nominale aanspreekvormen om formaliteit weer te geven (cf. Matti, 2011). Religieuze nominale aanspreekvormen zijn gericht op mannen, maar er is geen voorkeur voor geslacht wat betreft nominale aanspreekvormen wanneer het religieuze aspect buiten beschouwing wordt gelaten (Matti, 2011). Toch kan het in het Arabisch het geslacht wel van invloed zijn. In de islam hebben mannen en vrouwen een andere status, wat van invloed is op beleefdheid (Farhat, 2013). Vrouwen worden gezien als het beleefdere geslacht en Islamitische mannen zijn in sommige situaties beleefder tegenover vrouwen dan tegenover mannen (Farhat, 2013).

## Turks

Een ander grote groep leerlingen op ISK's zijn Turken. Dit zijn vooral etnische Turken of Koerden. De Turkse Koerden zijn vaak tweetalig; ze spreken zowel een variant van het Koerdisch als Turks. In het Turks heeft men ook V-vormen en T-vormen, respectievelijk *siz* (Nederlandse vertaling: *jij*) en *sen* (Nederlandse vertaling: *Jullie* of *u*). De volgende zaken zijn van invloed bij de keuze voor aanspreekvormen in het Turks (Balpınar, 1996): leeftijd, geslacht van de spreker, geslacht van de gesprekspartner, verwantschapsstatus, groepslidmaatschap, relatieve positie van autoriteit (rang), emotionele solidariteit (het gevoel van sympathie of intimiteit) en de sociale context van het gesprek.

Daarnaast blijken mannen en vrouwen aanspreekvormen zeer verschillend te gebruiken (Bayyurt en Bayraktaroğlu, 2001); tijdens dienstverleningsgesprekken gebruiken Turkse mannen vaker een T-vorm (*sen*) dan Turkse vrouwen, terwijl vrouwen vaker een V-vorm gebruiken (*siz*). Bayyurt en Bayraktaroğlu (2001) geven een mogelijke interpretatie voor dit verschil, namelijk dat ze dit doen om afstand te bewaren tot het andere geslacht. Als vrouwen een T-vorm gebruiken om mannen aan te spreken, zou dit mogelijk als uitnodiging of als aanmoediging gezien kunnen worden voor toenaderingspogingen (Bayyurt en Bayraktaroğlu, 2001).

## Tgrinya

Er zijn ook veel vluchtelingen op ISK's die uit Eritrea of Ethiopië komen. Zij spreken vaak Tgrinya. In het Tgrinya onderscheiden persoonlijke voornaamwoorden zich in persoon (eerste, tweede of derde), getal (enkelvoud/meervoud) en geslacht (mannelijk/vrouwelijk). Daarnaast kunnen ze ook beleefdheid (informeel, *intermediate formal*, formeel) en de grammaticale functie (wel of niet een vocatief) uitdrukken (Teferra en Beyl, 1978). Dit resulteert in twintig unieke vormen van het persoonlijk voornaamwoorden. Er is ook een dialect, waarbij de verdeling in formaliteit tweeledig is, namelijk informeel en *intermediate formal* (Teferra en Beyl, 1978).

Spreekers van het Tgrinya maken een keuze op basis van sociale status, leeftijd, huwelijksstatus, geslacht, relatie en context van het gesprek (Teferra en Beyl, 1978). Teferra en Beyl (1978) benoemen ook enkele verschillen tussen het aanspreken van mannen en vrouwen; zo worden ongetrouwde vrouwen met een informele vorm aangesproken, als dit toegestaan is op basis van sociale status. Ten tweede, echtgenotes worden over het algemeen aangesproken met informele vormen, terwijl zij hun echtgenoten in de privésfeer met een informele vorm aanspreken en buiten de privésfeer met een formele vorm.

## Oekraïens

Door de illegale Russische invasie en bezetting van Oekraïne zijn er ook veel Oekraïense vluchtelingen in Nederland. In de Oekraïense taal is er ook een onderscheid tussen V-vormen en T-vormen, respectievelijk *vy* en *ty*.

Weissenböck (2006) ziet in haar onderzoek dat mensen in het westen van Oekraïne in twee categorieën te verdelen zijn wat betreft gebruik van aanspreekvormen; een traditionele groep en een modernere groep. Voor de traditionele groep zijn relatieve leeftijd, relatieve status, sociale afstand en de context zeer belangrijke factoren om *vy* te gebruiken. Voor de moderne groep zijn relatieve leeftijd, relatieve status en sociale afstand ook van belang, maar is de invloed van deze factoren minder sterk. Daarnaast gebruikt deze groep *ty* vrijer en is minder strikt in het gebruik van *vy*.

Verder is het geslacht van een onbekende gesprekspartner belangrijk voor de jongere generatie, maar niet voor de oudere generatie (Weissenböck, 2006). Voor de oudere generatie is geslacht niet van invloed, omdat men altijd een sterke voorkeur heeft voor *vy* om een onbekende persoon aan te spreken, ongeacht geslacht (Weissenböck, 2006). De jongere generatie gebruikt echter sneller een T-vorm bij het aanspreken van een onbekende gesprekspartner van dezelfde leeftijd en hetzelfde geslacht. Bij het aanspreken van een onbekende gesprekspartner van dezelfde leeftijd van het andere geslacht is er echter wel een sterke voorkeur voor *vy* (Weissenböck, 2006).

## Verwachte invloed op het Nederlands

Spreekers van het Kurmanji en Sorani, zullen mogelijk minder *u* gebruiken, omdat er geen V-vormen aanwezig zijn in deze talen. Mogelijk drukken sprekers van het Kurmanji, Sorani en Arabisch beleefdheid uit door nominale aanspreekvormen te gebruiken. Dit leidt mogelijk ook tot minder gebruik van *u*. Ik verwacht beperkte invloed op het gebruik van *u* en *jij* van de moedertalen Oekraïens en Turks. Deze talen hebben immers ook V-vormen en T-vormen.

In alle bovengenoemde talen speelt het geslacht van de gesprekspartner in meer of mindere mate een rol in het taalgebruik. Dit leidt mogelijk ook tot een verschil in het gebruik

van *u* en *jij* bij het aanspreken van mannen en vrouwen door zowel manlijke als vrouwelijke sprekers. Specifiek verwacht ik dat vrouwelijke sprekers van het Arabisch, Turks, Tgrinya en Oekraïens mannen vaker met *u* zullen aanspreken. Daarnaast verwacht ik dat manlijke sprekers van het Oekraïens vaker *u* gebruiken om vrouwen aan te spreken.

## Onderzoeksvragen en hypothesen

In deze paragraaf formuleer ik mijn hypothesen. Dit doe ik aan de hand van bovenstaande literatuur en de verwachte invloed op het gebruik van *u* en *jij* van de meest voorkomende moedertalen op een ISK. Ik formuleer eerst mijn hypothesen op de deelvragen, daarna bespreek ik de hypothese op de centrale onderzoeksvraag.

### **Deelvraag 1: Is er een verschil in het gebruik van *u* en *jij* van NT2-sprekers op ISK's en moedertaalsprekers in het voortgezet onderwijs?**

Ik verwacht dat NT2-sprekers een sterke voorkeur hebben voor *jij* vergeleken met moedertaalsprekers. Ten eerste, omdat in de lesmethodes die gebruikt worden op ISK's, het verschil tussen *u* en *jij* onvoldoende behandeld wordt (cf. Vismans, 2009). Als de lesmethodes *u* behandelen, is dit bijna altijd op een impliciete manier. Deze impliciete grammaticadidactiek is onvoldoende om het gebruik van *u* en *jij* op een goede manier uit te leggen. Bovendien merkten NT2-sprekers dat het dagelijks gebruik van *u* en *jij* niet overeenkomt met de informatie uit lesmethodes (Vismans, 2009). Daarnaast komen leerlingen veel vaker in aanraking met de informele vorm *jij*. Dit kan leiden tot veelvuldig gebruik van deze informele vorm (cf. Lyster en Rebuffot, 2002).

Ten tweede, *u* zeggen is formeel en beleefd taalgebruik. Ik verwacht dat NT2-leerlingen beleefdheid op een andere manier uitdrukken in plaats van door *u* te gebruiken bijvoorbeeld door *meneer* te zeggen, zoals sprekers van het Papiamentu doen vanwege het ontbreken van een V-vorm (cf. Schoenmaker *et al.*, 2023). Mijn verwachting is dat met name de sprekers van het Kormanji, Sorani en Arabisch dit doen.

### **Deelvraag 2: Is er een verschil in het gebruik van *u* en *jij* van moedertaalsprekers wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken?**

Het onderzoek van Vermaas (2002), is het meest recente onderzoek naar de invloed van het geslacht van de gesprekspartner op het gebruik van *u* en *jij*. Mogelijk is haar onderzoek verouderd, want het is ruim 20 jaar geleden uitgevoerd. Zij nam destijds een trend waar dat het geslacht van de aangesprokene steeds minder invloed had op het gebruik van *jij* en *u*. Mogelijk heeft deze trend zich doorgezet.

Mannen en vrouwen zijn gelijk volgens de Nederlandse wet. Toch staat Nederland slechts op de 28<sup>ste</sup> plek van gendergelijkheid volgens de *Gender Gap Index (World Economic Forum, 2023)*. In de *Gender Gap Index* wordt niet naar taalgebruik gekeken. Het is echter wel een belangrijke graadmeter van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Gelijkheid is een factor in het model van Clyne *et al.* (2009) en speelt een rol bij het sociale indentificatieprincipe (Is de ander vergelijkbaar met mij of niet?). Hieruit volgt dat in een samenleving waar mannen en vrouwen gelijk zijn, zij ook vergelijkbaarder zijn. Op basis van Vermaas' onderzoek (2002) en de mate van gelijkheid tussen mannen en vrouwen in Nederland, verwacht ik dat er geen verschil is in het gebruik van *u* en *jij* van moedertaalsprekers wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken.

### **Deelvraag 3: Is er een verschil in het gebruik van *u* en *jij* van NT2-sprekers op een ISK wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken?**

NT2-sprekers op ISK's vormen geen homogene groep; het zijn leerlingen uit verschillende landen met een verscheidenheid aan moedertalen, religies en culturen. In veel culturen zijn er traditionele sociale normen die beïnvloeden hoe mensen met elkaar omgaan. Ook landen met culturen waar mannen en vrouwen niet dezelfde status, plek en kansen hebben in de samenleving vergeleken met Nederland. Veel herkomstlanden van ISK-leerlingen, met name de islamitische landen, scoren slecht op de *Gender Gap Index (World Economic Forum, 2023)*. Op basis van het sociale identificatieprincipe in het model van Clyne *et al.* (2009), leidt meer ongelijkheid tussen spreker en gesprekspartner tot vaker gebruik van *u*. Aangezien er minder gelijkheid is tussen mannen en vrouwen in de meest voorkomende herkomstlanden van ISK-leerlingen, verwacht ik dat mannen en vrouwen elkaar anders aanspreken. Daarnaast is het geslacht van de gesprekspartner een belangrijke factor in de keuze voor een V-vorm of T-vorm in de meest voorkomende moedertalen van ISK-leerlingen. Daardoor verwacht ik dat er een verschil is in het gebruik van *u* en *jij* van NT2-sprekers wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken. Op basis van de bespreking van bovenstaande talen, verwacht ik dat vrouwelijke sprekers van het Arabisch, Turks, Tgrinya en Oekraïens mannen vaker met *u* aanspreken. Daarnaast verwacht ik dat manlijke sprekers van het Oekraïens vrouwen vaker met *u* aanspreken.

### **Onderzoeksvraag: Hoe verschilt het gebruik van *u* en *jij* van NT2-sprekers op ISK's en moedertaalsprekers in het voortgezet onderwijs?**

Mijn verwachting is dat NT2-sprekers op een ISK minder vaak *u* gebruiken dan NT1-sprekers in het voortgezet onderwijs. Daarnaast verwacht ik dat NT2-sprekers op ISK's mannen en vrouwen verschillend aanspreken. Dit verschil verwacht ik niet waar te nemen bij de NT1-sprekers in het voortgezet onderwijs.

## Methode

In deze paragraaf beschrijf ik hoe het experiment in dit onderzoek is uitgevoerd en geanalyseerd.

### Participanten

Dit onderzoek is uitgevoerd onder NT2-sprekers op ISK's en moedertaalsprekers van het Nederlands. De deelnemers in dit onderzoek moesten minimaal zestien jaar oud zijn op het moment van afname. De NT2-deelnemers moesten daarnaast nog minimaal CEFR-A1-taalniveau hebben.

Aangezien de NT2-deelnemers leerlingen op een ISK waren, hadden ze een Nederlands taalniveau tussen CEFR-A1 en CEFR-B1; bij CEFR-A2 of CEFR-B1 (afhankelijk van niveau vervolgonderwijs) stromen de leerlingen uit (Duden en Verburg, 2018). Dit betekent dat er een groot verschil kan zijn tussen het taalniveau Nederlands binnen de NT2-groep. Ook de onderwijsachtergrond kan zeer verschillen. Dit kan variëren van goed onderwijs in eigen land tot geen onderwijs (Bisschop *et al.*, 2022).

De werving van NT2-deelnemers deed ik op verschillende ISK's, namelijk bij de ISK Drachten, de ISK Heerenveen en de ISK Duin en Bollenstreek. Moedertaalsprekers wierf ik op verschillende onderwijsniveaus (vmbo tot en met vwo) op het Drachtster Lyceum en BHS Gorredijk.

De vragenlijst is in totaal ingevuld door 114 deelnemers. Er zaten 63 deelnemers in de NT1-groep, waarvan er 38 (60,32%) zich identificeerden als vrouw, 24 (38,10%) als man en 1 (1,59%) als anders. Hun gemiddelde leeftijd was 16,86 jaar (SD = 0,78), variërend van 16 jaar tot en met 19 jaar. Er zaten 51 deelnemers in de NT2-groep, waarvan 20 (39,22%) zich identificeerden als vrouw en 31 (60,78%) als man. Hun gemiddelde leeftijd was 16,88 jaar (SD = 0,82), variërend van 16 jaar tot en met 20 jaar. In beide groepen is er sprake van een scheve man-vrouwverdeling. In de NT1-groep waren er meer vrouwelijke deelnemers en in de NT2-groep waren er meer mannelijke deelnemers.

De NT2-deelnemers kwamen uit tenminste 14 herkomstlanden, waarvan de drie meest voorkomende landen Syrië (14 deelnemers), Oekraïne (13 deelnemers) en Eritrea (7 deelnemers) waren. Het herkomstland van vier deelnemers is onbekend. Zij hebben namelijk op de vraag "In dit land ben ik geboren:" het antwoord "Nee" ingevuld. Zij hebben de vraag niet goed begrepen, maar op basis van hun ontkennende antwoord, concludeer ik dat ze niet uit Nederland komen.

### Materiaal

Om het taalgebruik van de deelnemers te onderzoeken heb ik gebruik gemaakt van een online vragenlijst, waarin de deelnemers een schriftelijke taalproductietaak uitvoeren. Deze vragenlijst heb ik gemaakt met behulp van Qualtrics (Qualtrics, Provo, UT).

Het stimulusmateriaal in de vragenlijst bestond uit twaalf vragen, waarin een persoon was afgebeeld in combinatie met een beschreven situatie. De deelnemer moest in elke vraag een schriftelijke reactie geven. Anders gezegd, de deelnemers hadden de instructie om in elke vraag te reageren op de volgende manier: "Wat zeg ik in deze situatie tegen deze persoon?" De persoon die wordt afgebeeld vervult de rol van gesprekspartner. Zowel de afbeelding als de context moedigen deelnemers aan tot interactie, waarbij ze taalkeuzes maken op basis van

de relatie met deze persoon en diens verhouding tot henzelf, bijvoorbeeld qua leeftijd en geslacht. Ik heb de vragen in paren verdeeld met een mannelijke en een vrouwelijke variant. Hieronder geef ik in Figuur 1 één paar uit de gebruikte vragenlijst weer.

### **Figuur 1: Mannelijke en vrouwelijke dokter, versie 1**



Dit is een dokter.  
Hij weet heel veel en is aardig.  
Ik wil hem vertellen dat hij een goede dokter is.  
Ik zeg tegen hem:



Dit is een dokter.  
Ik heb buikpijn.  
Ik wil dat zij naar mijn buik kijkt.  
Ik vraag aan haar:

In de linker vraag is een mannelijke dokter afgebeeld en in de rechter vraag een vrouwelijke dokter. In de twee vragen is de beschreven context verschillend. In de context is geen gebruik gemaakt van V-vormen of T-vormen. Hierdoor is voorkomen dat deelnemers onbewust beïnvloed werden om een V-vorm of T-vorm te gebruiken.

Verder heb ik twee versies van de vragenlijst gemaakt. De versies werden willekeurig en evenredig verdeeld onder de deelnemers. In versie twee van de vragenlijst zijn de beschreven situaties van de mannelijke afbeeldingen gewisseld met de beschreven situaties onder de vrouwelijke afbeeldingen. Hiervoor heb ik gekozen om mogelijke effecten van afbeeldingen en contexten te controleren. Om dit te illustreren geef ik in Figuur 2 de tweede versie van het vragenpaar van dokters weer.

### **Figuur 2: Mannelijke en vrouwelijke dokter, versie 2**



Dit is een dokter.  
Ik heb buikpijn.  
Ik wil dat hij naar mijn buik kijkt.  
Ik vraag aan hem:



Dit is een dokter.  
Zij weet heel veel en is aardig.  
Ik wil haar vertellen dat zij een goede dokter is.  
Ik zeg tegen haar:

In het proces om te komen tot een definitieve vragenlijst, heb ik een pre-test uitgevoerd. Deze pretest geef ik weer in Bijlage 1. De pretest bestond uit 20 vragen (10 paren). Er waren twee versies van de pretestvragenlijst. Deze pretest heb ik verspreid onder medewerkers van ISK's. Deze pre-test voerde ik uit ter controle. Daarnaast wilde ik de uitkomst gebruiken om in de definitieve vragenlijst drie vragenparen te hebben waar Nederlanders een voorkeur hebben om *u* te zeggen en drie vragenparen waar Nederlanders een voorkeur hebben om *jij* te zeggen. De pre-test had 16 deelnemers. Ik verzamelde geen gegevens, anders dan de antwoorden op de vragen. Ik noteerde hoe vaak men elke categorie gebruikte in beide versies. Daarna voegde ik de resultaten per vragenpaar samen. De resultaten geef ik in Bijlage 2 weer.

De resultaten laten duidelijk vijf paren zien, waar de deelnemers een voorkeur hebben om *u* te zeggen, namelijk; mannelijke en vrouwelijke dokter, koning Willem Alexander en koningin Maxima, oude buurman en oude buurvrouw, directeur en directrice en mannelijke en vrouwelijke agent. Daarnaast vijf paren waar de deelnemers een voorkeur hebben om *jij* te zeggen, namelijk; goede vriend en vriendin, buurjongen en buurmeisje, neef en nicht, mannelijke en vrouwelijke vakkenvuller en jong buurjongetje en jong buurmeisje.

Ik heb vier vragen paren laten vallen. De vraag van de directeur en directrice heb ik verwijderd, omdat het niet duidelijk was of er een arbeidsrelatie was tussen de afgebeelde persoon en de deelnemer. De vraag met politieagenten heb ik niet geselecteerd omdat drie deelnemers geen voornaamwoord gebruikten. Om dezelfde reden heb ik de vragen met vakkenvullers en neef/nicht niet geselecteerd. Er waren daarna nog twee paren in de vragenlijst die sterk op elkaar leken, namelijk buurjongen/buurmeisje en jong buurjongetje/buurmeisje. Dit vond ik niet wenselijk. Ik hernoemde buurjongen/buurmeisje naar neef en nicht en gebruikte dezelfde afbeeldingen en contexten als in de pre-test.

De definitieve vragenlijst bevatte zes vragenparen. Ik verwachtte op basis van de pre-test dat *u* gebruikt zou worden bij de mannelijke en vrouwelijke dokter, bij koning Willem-Alexander en koningin Máxima en bij de oude buurman en oude buurvrouw. Ik verwachtte op basis van de pre-test dat *jij* gebruikt zou worden bij de neef en nicht, bij de goede vriend en goede vriendin, en bij het jonge buurjongetje en jonge buurmeisje. Beide versies van de definitieve vragenlijst geef ik weer in Bijlage 3.

## Procedure

De afname van de vragenlijst vond zowel klassikaal als individueel plaats. Met klassikaal bedoel ik dat meerdere leerlingen individueel, maar wel tegelijkertijd, de vragenlijst invulden. Bij de afname gingen de deelnemers via een link naar de online vragenlijst op hun eigen laptop. Allereerst zagen ze informatie over de vragenlijst/toestemmingsverklaring (zie bijlage 3). Voorafgaand en tijdens de afname werd verder zo min mogelijk aanvullende informatie gegeven. De afnemende docent mocht de deelnemers zo min mogelijk helpen, maar wel zaken verduidelijken.

Na het lezen van de informatie en het geven van toestemming voor deelname aan het onderzoek en de verwerking van de gegevens, vulden de deelnemers de volgende persoonsgegevens in: leeftijd, geslacht, welke talen ze spreken en in welk land ze zijn geboren. Daarna beantwoordden ze twaalf vragen. Na de twaalf vragen, konden de deelnemers een optionele open vraag beantwoorden. Daarin konden de deelnemers eventuele opmerkingen of vragen over het onderzoek kwijt.

## Analyse

Door middel van de vragenlijst verzamelde ik schriftelijke reacties van de deelnemers. De reacties kunnen verdeeld worden in de volgende categorieën:

1. De deelnemer gebruikt *jij, je, jou of jouw*. Dit geef ik weer met T.
2. De deelnemer gebruikt *u of uw*. Dit geef ik weer met V.
3. De deelnemer gebruikt tenminste één keer *jij, je, jou* of *jouw* in combinatie met tenminste één keer *u* of *uw*. Dit geef ik weer met B.
4. De deelnemer geeft een begrijpelijke reactie, maar de reactie valt niet in de drie bovengenoemde categorieën. Dit geef ik weer met X.
5. De deelnemer geeft (door schrijffouten) een onduidelijke/onbegrijpelijke reactie. Dit geef ik weer met ?.

Sommige NT1-sprekers antwoordden op een vraag in versie 1 en 2 in het Engels. In deze twee vragen moest aan de afgebeelde persoon worden gevraagd of die Nederlands leerde. Een reactie in het Engels had ik niet verwacht, maar vind ik wel begrijpelijk. Daarom heb ik deze antwoorden in het Engels geteld als een X.

Alle antwoordcategorieën staan in verhouding met elkaar. Met andere woorden als *jij* vaker wordt gebruikt, moeten de andere categorieën gezamenlijk minder worden gebruikt. Aangezien er vijf antwoordcategorieën zijn, is het echter mogelijk dat vaker gebruik van *jij*, niet noodzakelijkerwijs leidt tot minder gebruik van *u*. Voor de volledigheid en zuiverheid van de analyse, toets ik in alle deelvragen zowel de afhankelijke variabele *u* als de afhankelijke variabele *jij*. Hieronder geef ik per deelvraag aan hoe ik de antwoorden heb geanalyseerd.

### **Deelvraag 1: Is er een verschil in het gebruik van *u* en *jij* van NT2-sprekers op ISK's en moedertaalsprekers in het voortgezet onderwijs?**

Om te toetsen of er een verschil is in de frequentie van het gebruik van *u* en *jij* tussen de NT1- en NT2-groep, heb ik twee niet-parametrische Mann-Whitneytoetsen uitgevoerd in JASP. Deze toets heb ik gekozen, omdat de data niet voldoen aan de aannames van de parametrische Students t-toets.

De eerste test heb ik uitgevoerd met de afhankelijke variabele het aantal keer dat iedere deelnemer *u* heeft gebruikt en de tweede test met de afhankelijke variabele het aantal keer dat iedere deelnemer *jij* heeft gebruikt. Om te corrigeren voor het uitvoeren van meerdere toetsen op dezelfde dataset heb ik gebruik gemaakt van de Bonferroni-correctie. Het niveau van alfa is aangepast naar 0,025.

### **Deelvraag 2: Is er een verschil in het gebruik van *u* en *jij* van moedertaalsprekers wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken?**

Om te toetsen of er een verschil is in de frequentie van het gebruik van *u* en *jij* in de antwoorden van de NT1-groep wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken, heb ik twee niet-parametrische Mann-Whitneytoetsen uitgevoerd in JASP. Deze toets heb ik gekozen, omdat de data niet voldoen aan de aannames van de parametrische Students t-toets.

De eerste test heb ik uitgevoerd met de afhankelijke variabele het aantal keer dat iedere deelnemer *u* heeft gebruikt en de tweede test met de afhankelijke variabele het aantal keer dat iedere deelnemer *jij* heeft gebruikt. Om te corrigeren voor het uitvoeren van

meerdere toetsen op dezelfde dataset heb ik gebruik gemaakt van de Bonferroni-correctie. Het niveau van alfa is aangepast naar 0,025.

**Deelvraag 3: Is er een verschil in het gebruik van *u* en *jij* van NT2-sprekers op een ISK wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken?**

Om te toetsen of er een verschil is in de frequentie van het gebruik van *u* en *jij* in de antwoorden van de NT2-groep wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken, heb ik twee niet-parametrische Mann-Whitneytoetsen uitgevoerd in JASP. Deze toets heb ik gekozen, omdat de data niet voldoen aan de aannames van de parametrische Students t-toets.

De eerste test heb ik uitgevoerd met de afhankelijke variabele het aantal keer dat iedere deelnemer *u* heeft gebruikt en de tweede test met de afhankelijke variabele het aantal keer dat iedere deelnemer *jij* heeft gebruikt. Om te corrigeren voor het uitvoeren van meerdere toetsen op dezelfde dataset heb ik gebruik gemaakt van de Bonferroni-correctie. Het niveau van alfa is aangepast naar 0,025.

## Resultaten

In deze paragraaf geef ik de resultaten uit het experiment weer. De resultaten geef ik weer per deelvraag. Bij de eerste deelvraag bespreek ik ook opvallende observaties in de reacties .

### Deelvraag 1

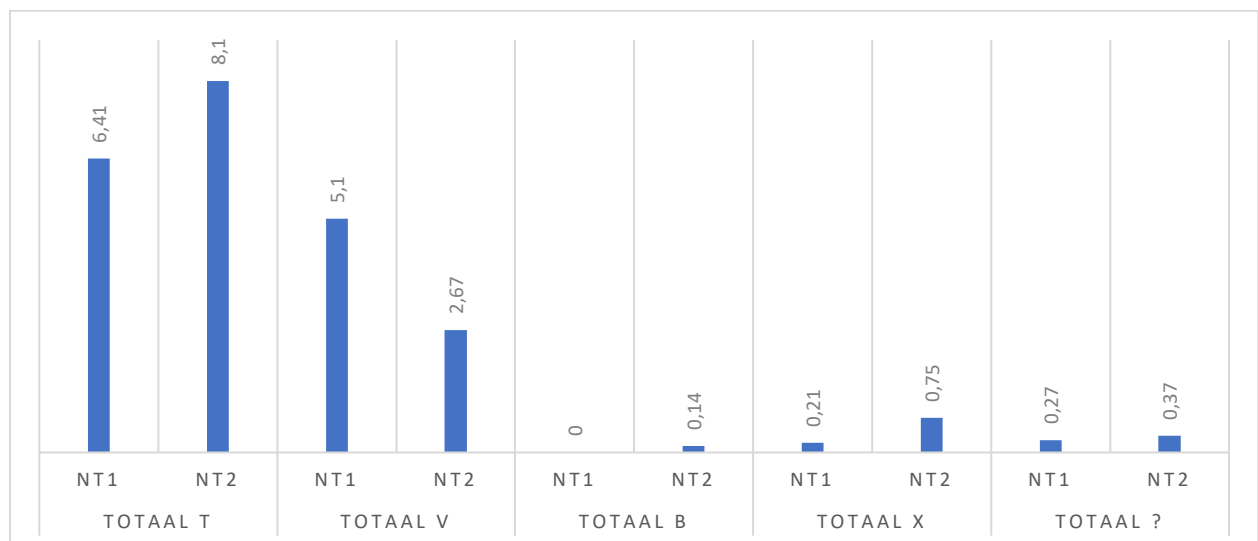
De reacties van de deelnemers waren over het algemeen kort, ze bestonden vaak uit slechts één zin. Dat was volgens verwachting en was voldoende om te kijken of iemand *u*, *jij*, beide of geen van beide gebruikt. Toch waren enkele reacties (door schrijffouten) binnen de NT1-groep en NT2-groep onduidelijk of onbegrijpelijk.

In Bijlage 4 geef ik de resultaten van de individuele deelnemers weer. Ik heb per categorie berekend hoe vaak deze totaal is gebruikt. Dit heb ik voor zowel de NT1-groep als de NT2-groep gedaan in beide versies van de vragenlijst. De resultaten hiervan zijn hieronder in Tabel 5 en Grafiek 1 te zien.

**Tabel 5: Resultaten uit vragenlijst per categorie**

	TOTAAL T		TOTAAL V		TOTAAL B		TOTAAL X		TOTAAL ?	
	NT1	NT2	NT1	NT2	NT1	NT2	NT1	NT2	NT1	NT2
Gemiddelde	6.41	8.10	5.10	2.67	0.00	0.14	0.21	0.75	0.27	0.37
Std. deviatie ( $\sigma$ )	1.04	2.17	1.00	2.28	0.00	0.45	0.48	1.13	0.55	0.89

**Grafiek 1: Resultaten uit vragenlijst per categorie**



De Y-as geeft weer hoe vaak elke categorie gemiddeld is gebruikt.  
De X-as geeft per groep elke categorie (T/V/B/X/?) weer.

In de data is te zien dat NT1-sprekers gemiddeld vaker een V-vorm gebruiken en minder vaak een T-vorm dan NT2-sprekers. Er waren elf NT2-sprekers die helemaal geen V-vormen gebruikten. Alle NT1-sprekers gebruikten minimaal twee maal een V-vorm. Daarnaast gebruikten NT1-sprekers maximaal zes keer een V-vorm in de vragenlijst; anders gezegd, geen

enkele NT1-spreker gebruikte een V-vorm op de vragen, waar ik een T-vorm had verwacht. Eén NT2-spreker gebruikte acht keer een V-vorm; een illustrerend voorbeeld is de reactie van deze participant op het jonge buurmeisje:

(1) *Hallo, wat heeft u op school gedaan?*

### **Wisselen tussen *u* en *jij***

Geen enkele NT1-spreker wisselde binnen een vraag tussen een V-vorm en een T-vorm. Drie NT2-sprekers gebruikten in één vraag zowel een V-vorm als een T-vorm en twee NT2-sprekers wisselden zelfs in twee vragen tussen een V-vorm en een T-vorm. In (2) illustreer ik dit met een voorbeeld waarin zowel *u* als *jij* wordt gebruikt door een NT2-spreker. In de vraag met de oude buurman die vraagt of hij naar het ziekenhuis kan worden gebracht, gebruikt de participant *jij* als subject in de zin en *u* als object:

(2) *Als wil jij, ik kan u brengen naar het ziekenhuis. ik zal blij ben om te helpen*

### **Gebruik van *meneer* of *mevrouw* in combinatie met *jij***

In het eerder genoemde onderzoek van Vismans (2009) stelde hij vast dat NT2-sprekers soms een formele toon gebruiken in combinatie met *jij* of een informele toon gebruiken in combinatie met *u* (Vismans, 2004a; Vismans, 2004b). Het eerste komt onder de NT2-sprekers regelmatig voor, bijvoorbeeld in (3), waar een NT2-spreker koning Willem-Alexander vraagt of hij Drachten mooi vindt:

(3) *Meneer vind je Drachten mooi of niet?*

Dit is opvallend, omdat geen enkele NT1-spreker in een vraag met de koning of koningin *jij* gebruikte. Maar ook omdat geen enkele NT1-spreker een combinatie van *jij* en *meneer* of *mevrouw* in één antwoord gebruikte. Overigens gebruikte dezelfde participant soms wel de combinatie *meneer* en *u*, bijvoorbeeld in de vraag met de oude man (4):

(4) *Meneer ik kan u naar ziekenhuis brengen.*

### **Are you learning Dutch?**

In beide versies van de vragenlijst was een vraag opgenomen, waarin de deelnemers een reactie moesten geven op een buurman en buurvrouw; ze moesten vragen of deze buurman of buurvrouw (afhankelijk van de versie vraag vijf of vraag zes) Nederlands leerde. Op de afbeeldingen van de buurman en buurvrouw stond een persoon, die in Nederland een migratieachtergrond zou hebben. Vijftien NT1-deelnemers beantwoordden deze vraag in het Engels; ze vroegen in het Engels of de gesprekspartner Nederlands leerde. Dit werd geen enkele keer gedaan door deelnemers uit de NT2-groep.

### **Geen gebruik van V-vormen en T-vormen**

In sommige antwoorden gebruikten de participanten geen V-vorm of T-vorm. In sommige van deze antwoorden was de reden hiervoor het gebruik van een *wij*-vorm. Dit deden vooral NT1-

sprekers, maar een enkele NT2-spreker gebruikte deze constructie ook. In (5) heb ik als voorbeeld een antwoord weergegeven van een NT1-spreker in de vraag met de vriend die hulp nodig heeft bij huiswerkopdrachten:

(5) Zullen we bezig gaan met de opdrachten?

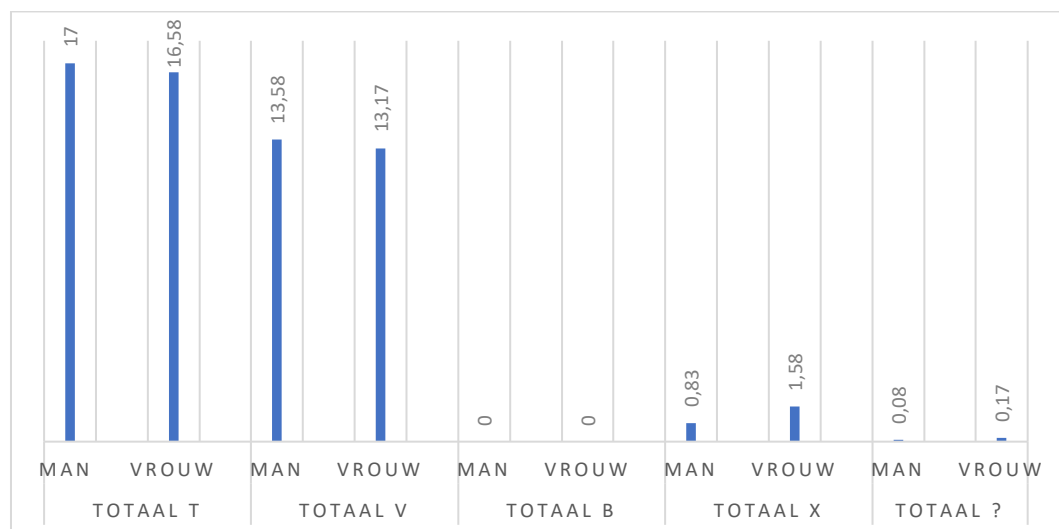
## Deelvraag 2

In totaal waren er 24 vragen. Beide versies van de vragenlijst hadden twaalf vragen. Elke versie bestond uit zes vragen waarin een man was afgebeeld en zes vragen waarin een vrouw was afgebeeld. Ik heb voor zowel de vragen waarin een man was afgebeeld als de vragen waarin een vrouw was afgebeeld, per vraag berekend hoe vaak elke antwoordcategorie is gebruikt door NT1-leerlingen. De resultaten geef ik weer in Bijlage 5. Daarna heb ik het gemiddelde berekend per antwoordcategorie van alle vragen waarin een man was afgebeeld en het gemiddelde van alle vragen waarin een vrouw was afgebeeld. Dit heb ik weergegeven in Tabel 7 en Grafiek 2.

**Tabel 7: Reacties NT1-deelnemers op vragen waarin een man en vrouw is afgebeeld**

	Totaal T		Totaal V		Totaal B		Totaal X		Totaal ?	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Gemiddelde	17.00	16.58	13.58	13.17	0.00	0.00	0.83	1.58	0.08	0.17
Std. deviatie ( $\sigma$ )	14.72	14.65	14.38	14.05	0.00	0.00	1.40	2.94	0.29	0.39

**Grafiek 2: Reacties NT1-deelnemers op vragen waarin een man en vrouw is afgebeeld**



De Y-as geeft weer hoe vaak elke categorie gemiddeld is gebruikt.

De X-as geeft per gender elke categorie (T/V/B/X/?) weer.

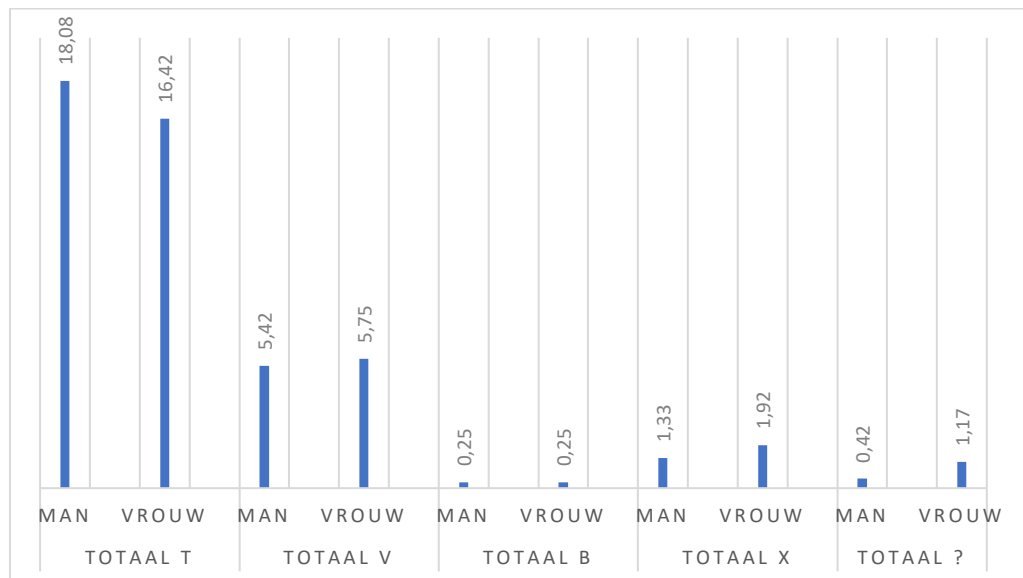
### Deelvraag 3

Ik heb voor zowel de vragen waarin een man was afgebeeld als de vragen waarin een vrouw was afgebeeld, per vraag berekend hoe vaak elke antwoordcategorie is gebruikt door NT2-leerlingen. De resultaten geef ik weer in bijlage 6. Net zoals bij de vorige deelvraag, heb ik het gemiddelde berekend per antwoordcategorie van alle vragen waarin een man was afgebeeld en het gemiddelde van alle vragen waarin een vrouw was afgebeeld. Dit heb ik weergegeven in Tabel 8 en Grafiek 3.

**Tabel 8: Reacties NT2-deelnemers op vragen waarin een man en vrouw is afgebeeld**

	Totaal T		Totaal V		Totaal B		Totaal X		Totaal ?	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Gemiddelde	18.08	16.42	5.42	5.75	0.25	0.25	1.33	1.92	0.42	1.17
Std. deviatie ( $\sigma$ )	6.22	6.80	5.33	6.21	0.45	0.45	1.92	1.88	0.67	0.84

**Grafiek 3: Reacties NT2-deelnemers op vragen waarin een man en vrouw is afgebeeld**



De Y-as geeft weer hoe vaak elke categorie gemiddeld is gebruikt.

De X-as geeft per gender elke categorie (T/V/B/X/?) weer.

## Analyse

In deze paragraaf bespreek ik de uitgevoerde analyses. Dit doe ik per deelvraag. Na de analyses van deelvragen bespreek ik twee post-hoc analyses, die ik heb uitgevoerd vanwege de scheve man-vrouwverdeling in beide groepen. In deze post-hoc analyses kijk ik of de gendergroepen binnen de NT1-groep en NT2-groep *u* en *jij* anders gebruikten.

### Deelvraag 1

De eerste Mann-Whitneytoets liet zien dat *u* significant vaker werd gebruikt door de NT1-groep (gem. 5,10 keer) dan door de NT2-groep (gem. 2,67 keer);  $U = 2572,50$ ;  $p < 0,001$ . Dus  $p < 0,025$ . De effectgrootte was medium (Rank-Biserial correlatie = 0,60). De tweede Mann-Whitneytoets liet zien dat *jij* significant vaker werd gebruikt door de NT2-groep (gem. 8,10 keer) dan door de NT1-groep (gem. 6,41 keer);  $U = 803,50$ ;  $p < 0,001$ . Dus  $p < 0,025$ . De effectgrootte was medium (Rank-Biserial correlatie = - 0,50).

### Deelvraag 2

De eerste Mann-Whitneytoets liet geen significant verschil zien in het gebruik van *u* door de NT1-groep wanneer mannen werden aangesproken (gem. 13,58 keer) en wanneer vrouwen werden aangesproken (gem. 13,17);  $U = 74,50$ ;  $p = 0,90$ . De tweede Mann-Whitneytoets liet geen significant verschil zien in het gebruik van *jij* door de NT1-groep wanneer mannen werden aangesproken (gem. 17,00 keer) en wanneer vrouwen werden aangesproken (gem. 16,58);  $U = 75,50$ ;  $p = 0,86$ .

### Deelvraag 3

De eerste Mann-Whitneytoets liet geen significant verschil zien in het gebruik van *u* door de NT2-groep wanneer mannen werden aangesproken (gem. 5,42 keer) en wanneer vrouwen werden aangesproken (gem. 5,48);  $U = 71,00$   $p = 0,98$ . De tweede Mann-Whitneytoets liet geen significant verschil in het gebruik van *jij* door de NT2-groep wanneer mannen werden aangesproken (gem. 18,08 keer) en wanneer vrouwen werden aangesproken (gem. 16,42);  $U = 85,00$ ,  $p = 0,47$ .

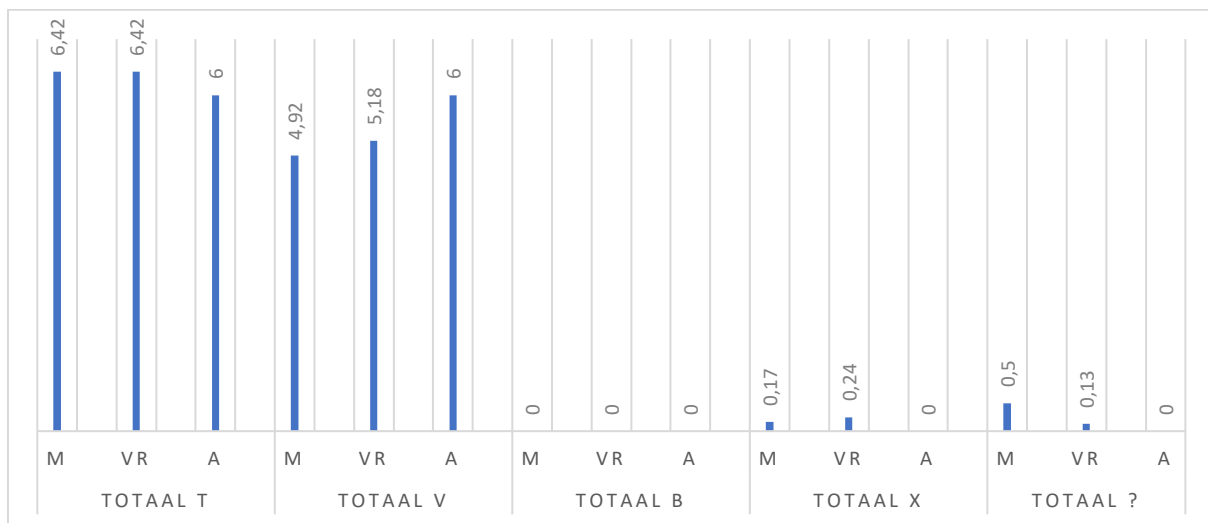
### Post-hoc analyse 1: Scheve man-vrouwverdeling binnen NT1-groep

Om te controleren of de scheve man-vrouwverdeling binnen de NT1-groep de resultaten heeft beïnvloed, analyseerde ik of de gendergroepen *u* en *jij* verschillend hebben gebruikt. Hiervoor heb ik eerst het gemiddelde berekend van hoe vaak elke gendergroep (M = man, Vr = vrouw, A = anders) elke antwoordcategorie heeft gebruikt. In Tabel 9 en Grafiek 4 geef ik per gendergroep weer hoe vaak elke categorie gemiddeld is gebruikt.

**Tabel 9: Reacties per gender binnen NT1-groep**

	TOTAAL T			TOTAAL V			TOTAAL B			TOTAAL X			TOTAAL ?		
	M	Vr	A	M	Vr	A	M	Vr	A	M	Vr	A	M	Vr	A
Aantal deelnemers	24	38	1	24	38	1	24	38	1	24	38	1	24	38	1
Gemiddelde	6.42	6.42	6.00	4.92	5.18	6.00	0.00	0.00	0.00	0.17	0.24	0.00	0.50	0.13	0.00
Std. deviatie ( $\sigma$ )	1.14	1.00		0.93	1.04		0.00	0.00		0.48	0.49		0.72	0.34	

**Grafiek 4: Reacties per gender binnen NT1-groep**



De Y-as geeft weer hoe vaak elke categorie gemiddeld is gebruikt.

De X-as geeft per gender elke categorie (T/V/B/X/?) weer.

Aangezien de gendergroep *anders* binnen de NT1-groep uit één persoon bestond, heb ik deze niet meegenomen in de statistische analyse. Om te toetsen of er een verschil is in de frequentie van gebruik van *u* en *jij* tussen de groep mannen en groep vrouwen binnen de NT1-groep, heb ik twee niet-parametrische Mann-Whitneytoetsen in JASP uitgevoerd. Deze test heb ik gekozen, omdat de data niet voldoen aan de aannames van de parametrische Students t-toets. Om te corrigeren voor het uitvoeren van meerdere toetsen op dezelfde dataset heb ik gebruik gemaakt van de Bonferroni-correctie. Het niveau van alfa is aangepast naar 0,025.

De eerste Mann-Whitneytoets liet zien dat *u* niet significant vaker werd gebruikt door vrouwen (gem. 5,18 keer) dan door mannen (gem. 4,92 keer) binnen de NT1-groep;  $U = 366,00$ ;  $p = 0,17$ . De tweede Mann-Whitneytoets liet zien dat *jij* niet anders werd gebruikt door vrouwen (gem. 6,42 keer) dan door mannen (gem. 6,42 keer);  $U = 448,50$   $p = 0,91$ .

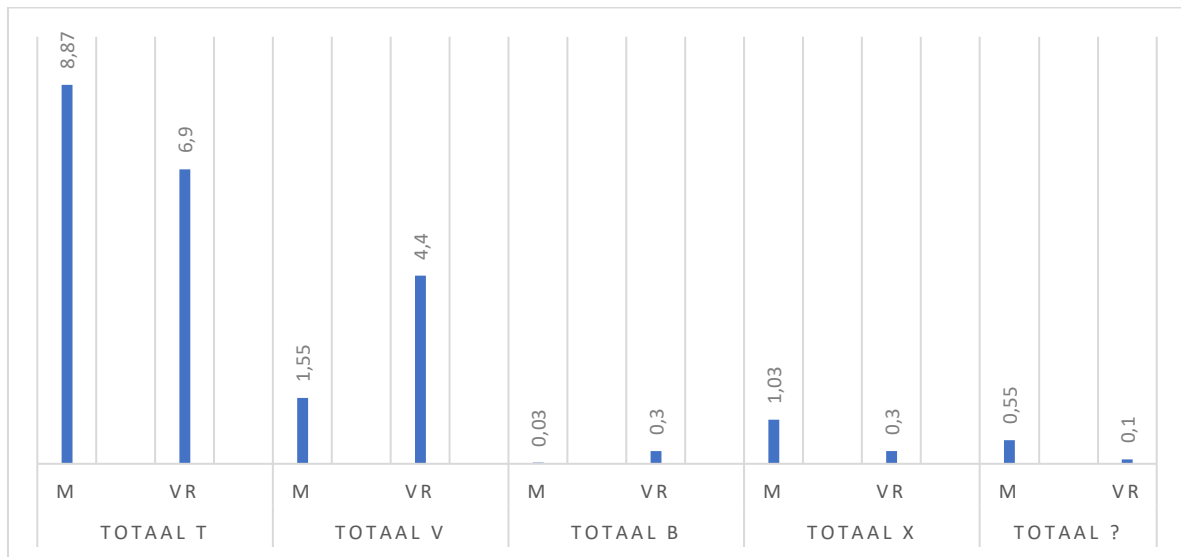
### Post-hoc analyse 2: Scheve man-vrouwverdeling binnen NT2-groep

Om te controleren of de scheve man-vrouwverdeling binnen de NT2-groep de resultaten heeft beïnvloed, analyseerde ik of de gendergroepen *u* en *jij* verschillend hebben gebruikt. Hiervoor heb ik eerst het gemiddelde berekend van hoe vaak elke gendergroep elke antwoordcategorie heeft gebruikt. In Tabel 10 en Grafiek 5 geef ik per gendergroep weer hoe vaak de NT2-groep elke categorie gemiddeld heeft gebruikt.

**Tabel 10: Reacties per gender binnen NT2-groep**

	TOTAAL T		TOTAAL V		TOTAAL B		TOTAAL X		TOTAAL ?	
	M	Vr	M	Vr	M	Vr	M	Vr	M	Vr
Aantal deelnemers	31	20	31	20	31	20	31	20	31	20
Gemiddelde	8.87	6.90	1.55	4.40	0.03	0.30	1.03	0.30	0.55	0.10
Std. deviatie ( $\sigma$ )	1.86	2.10	1.65	2.04	0.18	0.66	1.30	0.57	1.09	0.31

**Grafiek 5: Reacties per gender binnen NT2-groep**



De Y-as geeft weer hoe vaak elke categorie gemiddeld is gebruikt.

De X-as geeft per gender elke categorie (T/V/B/X/?) weer.

Om te toetsen of er een verschil is in de frequentie van gebruik van *u* en *jij* tussen de groep mannen en groep vrouwen binnen de NT2-groep, heb ik in JASP twee niet-parametrische Mann-Whitneytoetsen uitgevoerd. Deze toets heb ik gekozen, omdat de data niet voldoen aan de aannames van de parametrische Students t-toets. Om te corrigeren voor het uitvoeren van meerdere toetsen op dezelfde dataset heb ik gebruik gemaakt van de Bonferroni-correctie. Het niveau van alfa is aangepast naar 0,025.

De eerste Mann-Whitneytoets liet zien dat *u* significant vaker werd gebruikt door vrouwen (gem. 4,40 keer) dan door mannen (gem. 1,55 keer) binnen de NT2-groep;  $U = 86,50$ ;  $p < 0,001$ . Dus  $p < 0,025$ . De effectgrootte was medium (Rank-Biserial correlatie = - 0,72).

De tweede Mann-Whitneytoets liet zien dat *jij* significant vaker werd gebruikt door mannen (gem. 8,87 keer) dan door vrouwen (gem. 6,90 keer);  $U = 475,50$ ;  $p = 0,001$ . Dus  $p < 0,025$ . De effectgrootte was medium (Rank-Biserial correlatie = 0,53).

## Discussie

In dit onderzoek heb ik het gebruik van *u* en *jij* door moedertaalsprekers op het voortgezet onderwijs en NT2-sprekers op ISK's vergeleken. In de resultaten is te zien dat NT2-sprekers significant minder vaak *u* gebruikten en vaker *jij* gebruikten dan moedertaalsprekers. Dit sluit aan bij het onderzoek van Vismans (2009), waar NT2-sprekers uit het Verenigd Koninkrijk tijdens een uitwisselingsjaar merkten dat zij *u* en *jij* anders geleerd hebben te gebruiken dan het dagelijkse gebruik van moedertaalsprekers. Dit resultaat bevestigt de hypothese dat NT2-sprekers op ISK's minder vaak *u* gebruiken dan NT1-sprekers in het voortgezet onderwijs.

De eerste mogelijke oorzaak voor dit waargenomen verschil is het geslacht van de NT2-sprekers. De NT1-groep bestond uit 38 vrouwen, 24 mannen en 1 persoon, die zich als anders identificeerde. De resultaten van de post-hoc analyse laten zien dat mannen en vrouwen binnen de NT1-groep *u* en *jij* niet verschillend gebruiken. De NT2-groep bestond uit 31 mannen en 20 vrouwen. De resultaten van de post-hoc analyse laten een significant verschil zien binnen de NT2-groep: vrouwen gebruikten *u* vaker en *jij* minder vaak dan de mannen.

De tweede mogelijke oorzaak is de moedertaal van NT2-sprekers en het gebruik van nominale aanspreekvormen in deze moedertaal. NT2-sprekers gebruikten meerdere keren in hun antwoorden *meneer* of *mevrouw* in combinatie met *jij*. Deze combinatie gebruikte geen enkele NT1-spreker. Het gebruik van *meneer* en *mevrouw* wordt mogelijk beïnvloed door de moedertaal van de deelnemers, omdat het gebruik van nominale aanspreekvormen sterk aanwezig is in het Arabisch, Kurmanji en Sorani (Asadpour *et al.*, 2012; Mohammad en Abdulaziz, 2020; Matti, 2011). Mogelijk drukten sommige NT2-sprekers uitsluitend hiermee beleefdheid en respect uit in plaats van door *u* te zeggen.

Ik heb geen gegevens van het taalniveau Nederlands van de deelnemers. Ik kan dus niet uitsluiten of er een verband is tussen het gebruik van *u* en *jij* en taalniveau. Dit verband bestaat mogelijk wel. Als NT2-sprekers een lager taalniveau hebben, hebben ze logischerwijs minder kennis van grammatica en pragmatiek omtrent *u* en *jij*. Dit zou ook kunnen leiden tot afwijkend gebruik vergeleken met moedertaalsprekers. Aanvullend onderzoek is nodig onder NT2-sprekers met verschillende taalniveaus om een mogelijk verband aan te tonen tussen taalniveau en het gebruik van *u* en *jij*.

Mogelijk beïnvloedt ICC ook het gebruik van *u* en *jij*. Ik heb ook geen data van de deelnemers over ICC verzameld. Vismans (2009) stelt dat ICC NT2-sprekers in staat stelt om in meer of mindere mate op het gebruik van *u* en *jij* te reflecteren en een eigen stijl te ontwikkelen. Op ISK's wordt ICC van de leerlingen ontwikkeld, onder andere door in het Nederlands taalonderwijs aandacht te besteden aan de Nederlandse cultuur en hoe deze zich verhoudt tot andere culturen, maar ook door lessen 'burgerschap'. Het is voorstelbaar dat iemand, wiens ICC beter is ontwikkeld op de ISK, beter weet hoe Nederlanders *u* en *jij* gebruiken en daarop zijn eigen taalgebruik aanpast.

Het is in ieder geval zeer opvallend dat de antwoorden van de vrouwen binnen de NT2-groep vrijwel identiek zijn aan de antwoorden van de NT1-groep. Mogelijk gebruiken vrouwelijke NT2-sprekers vaak *u* om terughoudender te zijn en meer afstand te bewaren met gesprekspartners. Dit observeerden Bayyurt en Bayraktaroğlu (2001) ook bij Turkse vrouwen. Mogelijk zijn de vrouwelijke NT2-sprekers beïnvloed door invloed van het islamitische geloof en de islamitische cultuur. Een groot deel van ISK-leerlingen is immers islamitisch.

Ik beargumenteerde eerder dat de informatie over *u* en *jij* in lesmethodes ontoereikend zou zijn mede door de impliciete grammatica didactiek en de nadruk op het gebruik van *jij* in deze methodes. Als de lesmethodes ontoereikend waren om het gebruik van

*u* uit te leggen, dan was het waarschijnlijker dat zowel mannen als vrouwen veel minder vaak *u* zeggen. Toch is het mogelijk dat de huidige NT2-didactiek beter werkt bij vrouwelijke NT2-sprekers als taalproductietaken moeten worden uitgevoerd. Een aanwijzing hiervoor is te vinden in een omvangrijke studie tussen 1995 en 2004 waarin de resultaten van staatsexamens Nederlands vergeleken werden tussen vrouwen en mannen (Van der Silk *et al.*, 2015). Uit dit onderzoek bleek dat vrouwelijke NT2-sprekers beter presteerden dan mannelijke NT2-sprekers bij schrijf- en spreekopdrachten ongeacht het land van herkomst, moedertaal en individuele leerderskenmerken.

Verder tonen de analyses van deelvraag twee en drie geen verschil aan in het gebruik van *u* en *jij* van moedertaalsprekers en NT2-sprekers, wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken. Dat er geen verschil is bij het aanspreken van mannen en vrouwen in de NT1-groep sluit aan bij het onderzoek van Vermaas (2002), die waarnam dat het geslacht van de gesprekspartner voor jongeren steeds minder van invloed is op de keuze voor *u* en *jij*. Dit bevestigt de hypothese dat er geen verschil is in het gebruik van *u* en *jij* van NT1-sprekers in het voortgezet onderwijs wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken.

In de moedertalen van de grootste groepen NT2-sprekers speelt geslacht van de gesprekspartner een rol in taalgebruik en de keuze voor V-vormen en T-vormen. Ook hebben vrouwen en mannen vaak een andere status en rol in andere culturen buiten Nederland. Toch heb ik geen verschil waargenomen bij het aanspreken van mannen en vrouwen binnen de NT2-groep. Dit is opvallend en ontkracht de hypothese dat er een verschil is in het gebruik van *u* en *jij* van NT2-sprekers op ISK's wanneer mannen of vrouwen worden aangesproken.

Het is niet duidelijk waarom ik geen verschil heb waargenomen. Misschien was dit experiment niet geschikt om dit verschil aan te tonen. Wellicht speelt de scheve man-vrouwverdeling binnen de NT2-groep een rol en heeft dit eventuele invloed van het geslacht van de gesprekspartner gecompenseerd. Aanvullend onderzoek is nodig om invloed van het geslacht van de gesprekspartner op het gebruik van *u* en *jij* onder NT2-sprekers uit te sluiten.

Als afsluiting van deze paragraaf bespreek ik nog enkele beperkingen van dit onderzoek. De eerste beperking is dat de NT1-deelnemers in dit onderzoek inwoners uit Friesland waren. Hierdoor komen zij in meer of mindere mate in aanraking met de Friese taal. 38 NT1-deelnemers geven aan dat zij de Friese taal spreken. Twee deelnemers vulden zelfs Friesland in als het land waar ze geboren zijn. Mogelijk verschillen de NT1-deelnemers in dit onderzoek van andere moedertaalsprekers in Nederland. Als dit het geval is, dan is het effect hiervan beperkt; alle sprekers van het Fries komen nog steeds veel met het Nederlands in aanraking. Nederlands is namelijk dominant aanwezig op scholen, op het internet en in bijna alle media komen de deelnemers eerder Nederlands tegen dan Fries. Om een verschil tussen Friezen en moedertaalsprekers in de rest van Nederland uit te sluiten, zou vervolgonderzoek gedaan kunnen worden in andere regio's waar Nederlands gesproken wordt.

De tweede beperking ligt in de veranderlijkheid van de NT2-populatie op ISK's. De huidige NT2-populatie op ISK's bestaat hoofdzakelijk uit Syrische, Oekraïense en Eritrese leerlingen; dit zijn op dit moment de grootste groepen die recentelijk naar Nederland zijn gevlucht. Uiteraard is deze samenstelling slechts een momentopname en vatbaar voor veranderingen van vluchtelingenstromen. Dit beperkt de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten.

De derde beperking, is dat de mogelijkheid bestaat dat leerlingen gebruik hebben gemaakt van externe hulpmiddelen zoals Google Translate of automatische correctie. Bij het analyseren van de data, ben ik er vanuit gegaan dat geen enkele deelnemer gebruik heeft gemaakt van hulpmiddelen.

## Conclusie

Dit onderzoek toont aan dat NT2-sprekers significant minder vaak *u* gebruiken en vaker *jij* dan moedertaalsprekers, in lijn met bevindingen van eerder onderzoek (Vismans, 2004a; Vismans, 2004b; Vismans, 2009). De oorzaken van dit verschil zijn echter niet eenduidig vastgesteld.

Het geslacht van de NT2-spreker lijkt een significante rol te spelen, waarbij vrouwen binnen de NT2-groep *u* vaker gebruiken en *jij* minder vaak dan mannen. Een andere mogelijke oorzaak is het gebruik van nominale aanspreekvormen in de moedertaal van NT2-sprekers. In antwoorden van NT2-sprekers staat *meneer* of *mevrouw* in combinatie met *jij*. Dit fenomeen komt niet voor bij NT1-sprekers. Mogelijk drukken NT2-sprekers, net zoals in hun moedertaal, beleefdheid uit door middel van nominale aanspreekvormen in plaats van *u* te gebruiken.

In dit onderzoek is geen verschil aangetoond in het gebruik van *u* en *jij* bij het aanspreken van mannen en vrouwen. Dit geldt voor zowel de NT1-groep als de NT2-groep. Dat moedertaalsprekers geen verschil maken bij het aanspreken van mannen en vrouwen is in de lijn der verwachting en komt overeen met de trend uit het onderzoek van Vermaas (2002); haar resultaten laten zien dat het geslacht van de gesprekspartner nauwelijks en steeds minder van invloed is in de keuze tussen *u* en *jij*.

Dat er geen verschil is waargenomen binnen de NT2-groep bij het aanspreken van mannen en vrouwen is onverwacht. Het is onverwacht omdat in de moedertalen van de grootste groepen ISK-leerlingen het geslacht van de gesprekspartner wel van invloed is op taalgebruik en de keuze voor V-vormen en T-vormen. Mogelijk is het resultaat beïnvloed door de scheve man-vrouwverdeling binnen de NT2-groep. Aanvullend onderzoek is noodzakelijk om de invloed van het geslacht van de gesprekspartner op het gebruik van *u* en *jij* onder NT2-sprekers te verduidelijken.

## Bibliografie

- Alons, L., Penson, L. (2020) *Zebra+: Nederlands als Tweede Taal voor Anderstaligen in Het Voortgezet onderwijs*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Asadpour, H., Louragi-Pour, J. en Safaie Qalati, M. (2012) Sorani Kurdish address forms: Case of northwest iran in *International Journal of Linguistics*, 4(4).  
<https://doi.org/10.5296/ijl.v4i4.2252>
- Balpinar, Z. (1996). The Use of Pronouns of Power and Solidarity in Turkish. in *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 7, pp 288-294.
- Bayyurt, Y., Bayraktaroğlu, A. (2001) The use of pronouns and terms of address in Turkish service encounters. in *Pragmatics & Beyond New Series*, pp. 209-240.  
<https://doi.org/10.1075/pbns.88.09bay>
- Bedirxan, C. A., Lescot, R. (1986). *Kurdische grammatik: Kurmancî-Dialekt*. Bonn: Kurdisches Institut
- Bloks-Jekel, K., de Graaf, W. en Blom, J. (2022) *Taalcompleet Nederlands voor Anderstaligen A1*. Soest: Kleurrijker.
- Bisschop, P., Van der Ven, K., Doeve, T., Petit, R., Elshof, D., Krijnen, E., Van Stigt, A. (2022). *Nieuwkomers in het primair en voortgezet onderwijs. Doelgroepenonderzoek*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek en Kohnstamm Instituut.
- Brouwer, D. (1979). *Vrouwentaal en mannenpraat: Verschillen in taalgebruik en taalgedrag in relatie tot de maatschappelijke rolverdeling*. Amsterdam: Van Gennepe.
- Brown, P., Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.  
<https://doi.org/10.1017/cbo9780511813085>
- Brown, R., Gilman, A. (1968). The pronouns of power and Solidarity. in Fishman, J. (Ed.), *Readings in the Sociology of Language*, pp. 252–275. Berlin, Boston: De Gruyter.  
<https://doi.org/10.1515/9783110805376.252>
- Clyne, M. G., Norrby, C., en Warren, J. (2009). *Language and human relations : styles of address in contemporary language*. Cambridge: Cambridge University Press.  
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511576690>
- Council of Europe, Common European Framework of Reference for Languages (Project). (2020). *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment : companion volume*. Strassburg, Brussel: Council of Europe.
- De Hoop, H., Levshina, N. en Segers, M. (2023). The effect of the use of T or V pronouns in Dutch HR communication. in *Journal of Pragmatics*, 203, pp. 96–109.  
<https://doi.org/10.1016/j.pragma.2022.11.017>

- Dewaele, J-M. (2004). Vous or Tu? Native and non-native speakers of French on a sociolinguistic tightrope. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 42(4).  
<https://doi.org/10.1515/iral.2004.42.4.383>
- Duden, I., Verburg A-M (2018). *De overgang van ISK naar VO*. Walcheren: ISK Walcheren.
- Ervin-Tripp, S.M. (1972). Sociolinguistic rules of address. In Pride, J. B. en J. Holmes Janet (Eds.), *Sociolinguistics*, pp. 225–240. Harmondsworth: Penguin Books.
- Farhat, E.O. (2013). Gender, Power, Politeness and Women in the Arab Society. *International Journal of English Language and Translation Studies*, 01, pp. 50-60. Sheba: Libië.
- Fischer, W., Jastrow, O., en Behnstedt, P. (1980). *Handbuch der Arabischen Dialekte*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Geerts, G. (1993). Is Dutch a Pluricentric Language?’, in Clyne, M. (Ed.), *Pluricentric Languages; Differing Norms in Different Nations*. (pp. 71-91) Berlijn, New York: Mouton de Gruyter.  
<https://doi.org/10.1515/9783110888140.71>
- Kramsch, C. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Leech, G. (2014). *The pragmatics of politeness*. Oxford: Oxford University Press.
- Lowan. (2023). *Zeker 2000 kinderen in VO-leeftijd krijgen geen onderwijs*. Geraadpleegd op 25-02-2024 via <https://www.lowan.nl/vo/nieuws/2000-kinderen-geen-onderwijs/>
- Lyster, R., Rebuffot, J. (2002). Acquisition des pronoms d’allocution en classe de français immersif. in *Acquisition et Interaction en Langue Étrangère*, (17), pp. 51–72.  
<https://doi.org/10.4000/aile.842>
- House, J., Kádár, D. (2021). Politeness. In *Cross-Cultural Pragmatics*, pp. 57-68. Cambridge: Cambridge University Press.  
<https://doi.org/10.1017/9781108954587.005>
- Holttinen, T., Isosävi, J. (2022). Forms of address choices among Finnish and French university students and French teachers. in *Ampersand*, 9.  
<https://doi.org/10.1016/j.amper.2022.100084>
- JASP Team (2024). De data in deze scriptie zijn geanalyseerd met JASP (versie 0.18.3) [Computer Software].

- Kádár, D.Z., Haugh, M., (2013). *Understanding Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matti, A. A. (2011). Honorifics in Iraqi Arabic with special reference to English: sociopragmatic study. in *Język, Komunikacja, Informacja, T. 5 (2010/2011)*, 111-121.
- Mohammad, I. R., Abdulaziz, P. S. (2020). Honorifics in northern Kurmanji with reference to English. in *Academic Journal of Nawroz University*, 9(3), pp. 235-248.  
<https://doi.org/10.25007/ajnu.v9n3a792>
- Kreijenbroek, P. G., Sperl, S. (1992). *The Kurds: a contemporary overview*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Qualtrics (2024). De gegevens in deze scriptie zijn verzameld met behulp van Qualtrics-software (versie februari 2024). Copyright © 2024 Qualtrics. Qualtrics en alle andere product- of servicenamen van Qualtrics zijn geregistreerde handelsmerken of handelsmerken van Qualtrics, Provo, UT, VS. <https://www.qualtrics.com>
- Schoenmakers, G-J., Opheij, E., Hoop, H., en Vismans, R. (2023, ongepubliceerd manuscript, onderzoek uitgevoerd in 2019) *Forms of adress in Surinamese and Caribbean Dutch*.
- Teferra, T., Beyl, D. (1978). Personal pronouns in Tigrinya: a socio-linguistic study. in *Ethiopianist Notes*, 2(3), pp. 61–68.
- Van Baalen, C., Beheydt, L., van Kalsbeek, A. (2003). *Cultuur in taal: interculturele vaardigheden voor docenten Nederlands aan anderstaligen*. Utrecht: Nederlands Centrum Buitenlanders.
- Vandekerckhove, R. (2005). Belgian Dutch versus Netherlandic Dutch: New patterns of divergence? on pronouns of address and diminutives. in *Multilingua - Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, 24(4), pp. 379–397.  
<https://doi.org/10.1515/mult.2005.24.4.379>
- Van den Toorn, M.C. (1977). De problematiek van de Nederlandse aanspreekvormen. in *Nieuwe Taalgids*, 70, pp. 520-540.
- van der Slik, F. W. P., van Hout, R. W. N. M., Schepens, J. J., en Schiller, N. O. (2015). The gender gap in second language acquisition: gender differences in the acquisition of Dutch among immigrants from 88 countries with 49 mother tongues. *Plos One*, 10(11).  
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0142056>
- Van Zalk, F., Jansen, F. (2004). Ze zeggen nog *je* tegen me. Leeftijdgebonden voorkeur voor aanspreekvormen in een persuasieve webtekst. in *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 26, pp. 265-277.
- Vermaas, J. A. M. (2002). *Veranderingen in de Nederlandse aanspreekvormen van de dertiende t/m de twintigste eeuw*. Utrecht: LOT.

- Vermaas, J. A. M. (2004). *Mag ik u tutoyeren?: Aanspreekvormen in Nederland*. Amsterdam, Antwerpen: Veen.
- Vluchtelingenwerk Nederland. (2023). *Vluchtelingen en getallen*.
- Vismans, R. (2004a). U and non-U: Learning to use Dutch second-person pronouns. in *Dutch Crossing*, 28(1–2), pp. 142–162.  
<https://doi.org/10.1080/03096564.2004.11730845>
- Vismans, R. (2004b). Les pronoms de la deuxième personne en Néerlandais et les étudiants de Néerlandais langue étrangère: forme, usage, apprentissage. in *Franco-British Studies* 33–34, 157–171.
- Vismans, R. (2007). Student tussen twee vuren: intercultureel tutoyeren. in Valentin, J-M. (Ed.) *Akten des XI. Internationalen Germanistenkongress, Paris 2005: Germanistik im Konflikt der Kulturen*, 2, pp. 175–182.
- Vismans, R. (2009). Advanced learners' use of Dutch second person pronouns during residence abroad. in *Journal of Germanic Linguistics*, 21(2), pp. 211–230.  
<https://doi.org/10.1017/s1470542709000269>
- Vismans, R. (2013). Address choice in Dutch 1: Variation and the role of domain. in *Dutch Crossing*, 37(2), pp. 163–187.  
<https://doi.org/10.1179/0309656413Z.00000000035>
- Vismans, R. (2013). Aanspreekvormen in Nederlandstalige banneradvertenties. in *Tijdschrift Voor Taalbeheersing*, 35(3), pp. 254–276.  
<https://doi.org/10.5117/tvt2013.3.vism>
- Vismans, R. (2016). Address choice in Dutch 2: Pragmatic principles of address choice in Dutch. in *Dutch Crossing*, 42(3), pp. 279–302.  
<https://doi.org/10.1080/03096564.2015.1136122>
- Voort, C. van der, Boers, T., Hosea, C., en Vrije Universiteit (Amsterdam). Afdeling Nederlands Tweede Taal. (2022). *Link*. Amsterdam: Boom
- Weissenböck, M. (2006). Pronouns of address in western ukrainian. *Australian Review of Applied Linguistics*, 29(2), pp. 1-20.  
<https://doi.org/10.1075/aral.29.2.05wei>
- World Economic Forum. (2023). *Global Gender Gap Report 2023*.

# Bijlages

## Bijlage 1: Pretest

### **Introductie**

#### **Introductie pre-test taalgebruik**

Dit is een pre-test in het kader van mijn onderzoek naar taalgebruik, specifiek taalgebruik onder NT2-sprekers op een ISK en moedertaalsprekers van het Nederlands op een reguliere VO-school.

De pre-test voer ik uit door middel van deze vragenlijst. De vragenlijst bestaat uit 20 vragen. In elke vraag staat een afbeelding samen met een beschreven context. Hierop moet een korte reactie gegeven worden.

Deze pre-test voer ik uit ter controle. Ik kijk of alle vragen goed geformuleerd zijn, er geen onduidelijkheden zijn en de afname op de juiste manier verloopt. Dit verhoogt de kwaliteit en betrouwbaarheid van de definitieve vragenlijst. Daarnaast helpt het maken van deze pre-test mij enorm bij mijn onderzoek en de afronding van mijn studie.

N.B. Er worden geen persoonsgegevens verzameld en deelname is vrijwillig. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Ik wil deelnemen en geef toestemming dat mijn antwoorden worden opgeslagen.

Ik wil niet deelnemen.

**Versie 1:**



Dit is een dokter.  
Hij weet heel veel en is aardig.  
Ik wil hem vertellen dat hij een goede dokter is.  
Ik zeg tegen hem:



Dit is een dokter.  
Ik heb buikpijn.  
Ik wil dat zij naar mijn buik kijkt.  
Ik vraag aan haar:



Dit is de baas van een groot bedrijf.  
Ik werk in een restaurant.  
Misschien wil hij iets drinken.  
Ik vraag aan hem:



Dit is de baas van een groot bedrijf.  
Ik werk voor haar, ik ben haar assistent.  
Zij heeft een afspraak om 14:00 uur.  
Ik zeg tegen haar:



Dit is koningin Máxima.

Zij bezoekt mijn school.

Ik wil haar vertellen dat het leuk is dat zij onze school bezoekt.

Ik zeg tegen haar:



Dit is koning Willem-Alexander.

Het is Koningsdag en ik ben in Drachten.

Hij is ook in Drachten.

Ik wil weten of hij Drachten leuk vindt.

Ik vraag aan hem:



Dit is een agent, hij werkt bij de politie.  
Ik ben mijn hond kwijt.  
Misschien heeft hij mijn hond gezien.  
Ik vraag aan hem:



Dit is een agent, zij werkt bij de politie.  
Zij staat voor mijn huis.  
Ik wil weten waarom zij bij mijn huis staat.  
Ik vraag aan haar:



Dit is mijn oude buurman.

Hij zoekt iemand om hem naar het ziekenhuis te brengen.

Ik kan hem naar het ziekenhuis brengen.

Ik zeg tegen hem:



Dit is mijn oude buurvrouw.

Zij is nieuw in Nederland.

Ik wil weten of zij de Nederlandse taal leert.

Ik vraag aan haar:



Dit is een goede vriend.

Hij heeft rijles.

Ik wil weten hoeveel rijlessen hij al heeft gehad.

Ik vraag aan hem:



Dit is mijn goede vriendin.

Zij moet veel opdrachten maken voor school

Ik ga haar helpen met haar opdrachten.

Ik zeg tegen haar:



Dit is mijn buurjongen.  
Ik zie dat zijn telefoon op straat valt.  
Hij weet niet dat zijn telefoon op straat is gevallen.  
Ik zeg tegen hem:



Dit is mijn buurmeisje.  
Zij voetbalt bij een voetbalclub.  
Ik wil weten hoe lang zij al voetbalt.  
Ik vraag aan haar:



Dit is mijn nicht.  
Zij moet heel erg lachen.  
Ik wil weten waarom zij lacht.  
Ik vraag aan haar:



Dit is mijn neef.  
Vanavond kook ik voor hem.  
Ik wil weten of hij vlees eet.  
Ik vraag aan hem:



Dit is mijn buurjongen.  
Zijn ouders zoeken hem.  
Ik wil hem vertellen dat zijn ouders hem zoeken.  
Ik zeg tegen hem:



Dit is mijn buurmeisje.  
Vandaag was haar eerste schooldag.  
Ik wil weten wat zij op school heeft gedaan.  
Ik vraag aan haar:



Dit meisje werkt in de supermarkt.

Ik ben in de supermarkt om een zakje chips te kopen.

Ik wil vragen of zij mij een zakje chips kan geven.

Ik vraag aan haar:



Deze jongen werkt in de supermarkt.

Misschien wil ik ook in de supermarkt werken.

Ik wil weten wat hij van zijn werk vindt.

Ik vraag aan hem:

**Versie 2:**



Dit is een dokter.  
Ik heb buikpijn.  
Ik wil dat hij naar mijn buik kijkt.  
Ik vraag aan hem:



Dit is een dokter.  
Zij weet heel veel en is aardig.  
Ik wil haar vertellen dat zij een goede dokter is.  
Ik zeg tegen haar:



Dit is de baas van een groot bedrijf.  
Ik werk voor hem, ik ben zijn assistent.  
Hij heeft een afspraak om 14:00 uur.  
Ik zeg tegen hem:



Dit is de baas van een groot bedrijf.  
Ik werk in een restaurant.  
Misschien wil zij iets drinken.  
Ik vraag aan haar:



Dit is koningin Máxima.  
Het is Koningsdag en ik ben in Drachten.  
Zij is ook in Drachten.  
Ik wil weten of zij Drachten leuk vindt.  
Ik vraag aan haar:



Dit is koning Willem-Alexander.  
Hij bezoekt mijn school.  
Ik wil hem vertellen dat het leuk is dat hij onze school bezoekt.  
Ik zeg tegen hem:



Dit is een agent, hij werkt bij de politie.  
Hij staat voor mijn huis.  
Ik wil weten waarom hij bij mijn huis staat.  
Ik vraag aan hem:



Dit is een agent, zij werkt bij de politie.  
Ik ben mijn hond kwijt.  
Misschien heeft zij mijn hond gezien.  
Ik vraag aan haar:



Dit is mijn oude buurman.  
Hij is nieuw in Nederland.  
Ik wil weten of hij de Nederlandse taal leert.  
Ik vraag aan hem:



Dit is mijn oude buurvrouw.  
Zij zoekt iemand om haar naar het ziekenhuis te brengen.  
Ik kan haar naar het ziekenhuis brengen.  
Ik zeg tegen haar:



Dit is een goede vriend.

Hij moet veel opdrachten maken voor school.

Ik ga hem helpen met zijn opdrachten.

Ik zeg tegen hem:



Dit is een goede vriendin.

Zij heeft rijles.

Ik wil weten hoeveel rijlessen zij al heeft gehad.

Ik vraag aan haar:



Dit is mijn buurjongen.  
Hij voetbalt bij een voetbalclub.  
Ik wil weten hoe lang hij al voetbalt.  
Ik vraag aan hem:



Dit is mijn buurmeisje.  
Ik zie dat haar telefoon op straat valt.  
Zij weet niet dat haar telefoon op straat is gevallen.  
Ik zeg tegen haar:



Dit is mijn nicht.  
Vanavond kook ik voor haar.  
Ik wil weten of zij vlees eet.  
Ik vraag aan haar:



Dit is mijn neef.  
Hij moet heel erg lachen.  
Ik wil weten waarom hij lacht.  
Ik vraag aan hem:



Dit is mijn buurjongen.  
Vandaag was zijn eerste schooldag.  
Ik wil weten wat hij op school heeft gedaan.  
Ik vraag aan hem:



Dit is mijn buurmeisje.  
Haar ouders zoeken haar.  
Ik wil haar vertellen dat haar ouders haar zoeken.  
Ik zeg tegen haar:



Dit meisje werkt in de supermarkt.  
Misschien wil ik ook in de supermarkt werken.  
Ik wil weten wat zij van haar werk vindt.  
Ik vraag aan haar:



Deze jongen werkt in de supermarkt.  
Ik ben in de supermarkt om een flesje water te kopen.  
Ik wil vragen of hij mij een flesje water kan geven.  
Ik vraag aan hem:

## Bijlage 2: Resultaten pretest

Mannelijke en vrouwelijke dokter	27V, 4T, 1?
Koning Willem-Alexander en koningin Maxima	31V, 1T
Oude buurman en oude buurvrouw	28V, 4T
Directeur en directrice	30V, 2T
Mannelijke en vrouwelijke agent	27V, 2T, 3X
Goede vriend en vriendin	30T, 2X
Buurjongen en buurmeisje	32T
Neef en nicht	29T, 3X
Vakkenvuller jongen en meisje	27T, 5X
Jong buurjongentje en jong buurmeisje	32T

## Bijlage 3: Vragenlijst

### Introductie

### Onderzoek naar taalgebruik

#### Informatie

##### **Wat vragen we?**

Wij vragen deelnemers om mee te doen aan een wetenschappelijk onderzoek van de Radboud Universiteit. Meedoen is vrijwillig. Er zijn geen goede of foute antwoorden in dit onderzoek. Lees de informatie door en vraag eventueel meer informatie.

##### **Wat onderzoeken we?**

Wij onderzoeken hoe jonge mensen Nederlands leren en jonge moedertaalsprekers zinnen maken in het Nederlands. Door het onderzoek begrijpen wij de taal Nederlands beter. Door het onderzoek begrijpen wij beter hoe mensen Nederlands leren. Daarnaast kan het worden gebruikt om de lessen Nederlands beter te maken.

##### **Wie doen onderzoek?**

Masterstudent taalwetenschap Martijn Sibbel, promovenda Maria den Hartog MSc en Professor dr. Helen de Hoop.

##### **Wat gebeurt er in het onderzoek?**

Als ik meedoe, dan doe ik de dingen hieronder.

1. Ik beantwoord algemene vragen:

- Hoe oud ben ik?
- Ben ik man/vrouw/anders/wil ik niet zeggen?
- In welk land ben ik geboren?
- Welke talen spreek ik?

2. Ik beantwoord daarna twaalf vragen. In elke vraag zie ik een plaatje met een korte tekst. Ik geef een antwoord als reactie op de afbeelding en korte tekst. Er zijn geen goede of foute reacties. Voordat ik de twaalf vragen beantwoord, krijg ik een voorbeeldvraag te zien. Aan het einde van de vragenlijst kan ik nog een opmerking maken over het onderzoek.

Als ik een moedertaalspreker ben, dan duurt dit onderzoek tussen de vijf en tien minuten. Als ik nog Nederlands leer, dan duurt het onderzoek tussen de tien en twintig minuten.

Als alle deelnemers de online vragenlijst hebben ingevuld, zal ik nogmaals informatie krijgen over dit onderzoek en het onderzoeksdoel. Deze informatie krijg ik van de masterstudent taalwetenschap Martijn Sibbel. Ik krijg dan ook weer de mogelijkheid om vragen te stellen.

#### **Moet ik meedoen?**

Meedoen is vrijwillig. Als ik deelneem, kan ik op elk moment stoppen zonder reden. Niet meedoen of stoppen heeft geen gevolgen.

#### **Welke gegevens verzamelen we en hoe gaan we hiermee om?**

In dit onderzoek verzamelen de onderzoekers onderzoeksgegevens via een online vragenlijst. Deze gegevens worden voor wetenschappelijke doeleinden gebruikt. De onderzoeksgegevens bestaan uit:

- Mijn antwoorden op de vragen;
- mijn leeftijd;
- of ik een man of vrouw ben, of anders;
- mijn geboorteland;
- de talen die ik spreek.

Alle gegevens worden anoniem verzameld; de onderzoekers weten niet welke gegevens bij welke deelnemer horen. De onderzoeksgegevens kunnen helpen bij ander wetenschappelijk onderzoek. De onderzoeksgegevens worden minimaal 10 jaar bewaard. Alle onderzoeksgegevens worden op een beveiligde wijze volgens de richtlijnen van de Radboud Universiteit bewaard.

#### **Wat kan er nog meer gebeuren met mijn gegevens?**

Sommige personen moeten de onderzoeksgegevens kunnen controleren. Deze personen werken voor de universiteit en letten op privacy en het bewaken van alle data; deze personen zijn de data-officier en gekozen medewerkers data-management van de Radboud Universiteit. Zij zullen mijn gegevens geheimhouden.

#### **Hoe kan ik meedoen?**

Om mee te doen aan het onderzoek, moet ik toestemming geven. Toestemming die de onderzoekers nodig hebben om gegevens te gebruiken en te bewaren. Ik mag op elk moment tijdens en na het onderzoek mijn toestemming intrekken. Dan worden mijn gegevens verwijderd.

#### **Vragen?**

Als ik vragen heb of meer informatie wil hebben, kan ik mailen met de masterstudent taalwetenschap Martijn Sibbel, [martijn.sibbel@ru.nl](mailto:martijn.sibbel@ru.nl). Voor overige vragen, bijvoorbeeld over verwerking van data, kan ik contact opnemen met met [privacy@let.ru.nl](mailto:privacy@let.ru.nl).

#### **Ethische toetsing en klachten**

Dit onderzoek is goedgekeurd door de Ethische Toetsingscommissie Geesteswetenschappen (ETC-GW) van de Radboud

Universiteit (ETC-GW nummer 2023-4533). Als ik klachten heb over dit onderzoek, kan ik contact opnemen met de masterstudent taalwetenschap Martijn Sibbel, martijn.sibbel@ru.nl. Een klacht indienen kan ook bij de secretaris van de ETC-GW Radboud Universiteit (etc-gw@ru.nl).

### **Toestemming**

Door te klikken op de knop '**Ik doe mee**', zeg ik:

- Ik heb de informatie hierboven gelezen en begrepen.
- Ik vind het goed om mee te doen aan het onderzoek zoals hierboven uitgelegd.
- Ik doe vrijwillig mee. Ik weet dat ik kan stoppen wanneer ik wil. Als ik stop, worden mijn gegevens verwijderd.
- Ik weet dat mijn antwoorden op de vragen minimaal 10 jaar bewaard en gebruikt kunnen worden.
- Ik vind het goed dat mensen van de Radboud Universiteit mijn gegevens kunnen bekijken.
- Ik ben zestien jaar of ouder.

Door te klikken op de knop '**Ik doe mee**', vind ik het ook goed dat de volgende gegevens van mij worden verzameld, gebruikt en bewaard:

- Mijn antwoorden op de vragen;
- mijn leeftijd;
- of ik een man of vrouw ben, of anders;
- mijn geboorteland;
- de talen die ik spreek.

Als ik niet mee wil doen aan het onderzoek, klik ik op de knop '**Ik wil niet meedoen**'.

Ik doe mee.

Ik wil niet meedoen.

### **Algemene vragen**

Dit is mijn leeftijd:

Ik ben ...

Een man

Een vrouw

Anders

Wil ik niet zeggen

In dit land ben ik geboren:

Deze talen spreek ik:

**Voorbeeldvraag**

**Dit is een voorbeeldvraag.**



Deze jongen werkt in de supermarkt.

Ik wil een flesje water kopen.

Ik wil hem vragen mij een flesje water te geven.

Ik vraag aan hem:

Hieronder staan twee mogelijke reacties als antwoord op deze vraag. Kies een optie.

Beide opties zijn mogelijk. Weet dat alle andere reacties ook mogelijk zijn. Foute reacties bestaan niet in deze vragenlijst!

Mogelijk antwoord 1: Mag ik een flesje water?

Mogelijk antwoord 2: Ik wil een flesje water.

Het onderzoek begint nu echt.

**Let op: In de twaalf vragen is het nodig een reactie te typen.**

Ik begrijp dat ik mijn antwoorden moet typen.

**Versie 1:**



Dit is een dokter.  
Hij weet heel veel en is aardig.  
Ik wil hem vertellen dat hij een goede dokter is.  
Ik zeg tegen hem:



Dit is een dokter.  
Ik heb buikpijn.  
Ik wil dat zij naar mijn buik kijkt.  
Ik vraag aan haar:



Dit is koningin Máxima.

Zij bezoekt mijn school.

Ik wil haar vertellen dat het leuk is dat zij onze school bezoekt.

Ik zeg tegen haar:



Dit is koning Willem-Alexander.

Het is Koningsdag en ik ben in Drachten.

Hij is ook in Drachten.

Ik wil weten of hij Drachten leuk vindt.

Ik vraag aan hem:



Dit is mijn oude buurman.

Hij zoekt iemand om hem naar het ziekenhuis te brengen.

Ik kan hem naar het ziekenhuis brengen.

Ik zeg tegen hem:



Dit is mijn oude buurvrouw.

Zij is nieuw in Nederland.

Ik wil weten of zij de Nederlandse taal leert.

Ik vraag aan haar:



Dit is een goede vriend.

Hij heeft rijles.

Ik wil weten hoeveel rijlessen hij al heeft gehad.

Ik vraag aan hem:



Dit is mijn goede vriendin.

Zij moet veel opdrachten maken voor school

Ik ga haar helpen met haar opdrachten.

Ik zeg tegen haar:



Dit is mijn neef.  
Vanavond kook ik voor hem.  
Ik wil weten of hij vlees eet.  
Ik vraag aan hem:



Dit is mijn nicht.  
Zij voetbalt bij een voetbalclub.  
Ik wil weten hoe lang zij al voetbalt.  
Ik vraag aan haar:



Dit is mijn buurjongen.  
Zijn ouders zoeken hem.  
Ik wil hem vertellen dat zijn ouders hem zoeken.  
Ik zeg tegen hem:



Dit is mijn buurmeisje.  
Vandaag was haar eerste schooldag.  
Ik wil weten wat zij op school heeft gedaan.  
Ik vraag aan haar:

**Versie 2:**



Dit is een dokter.

Ik heb buikpijn.

Ik wil dat hij naar mijn buik kijkt.

Ik vraag aan hem:



Dit is een dokter.

Zij weet heel veel en is aardig.

Ik wil haar vertellen dat zij een goede dokter is.

Ik zeg tegen haar:



Dit is koningin Máxima.  
Het is Koningsdag en ik ben in Drachten.  
Zij is ook in Drachten.  
Ik wil weten of zij Drachten leuk vindt.  
Ik vraag aan haar:



Dit is koning Willem-Alexander.  
Hij bezoekt mijn school.  
Ik wil hem vertellen dat het leuk is dat hij onze school bezoekt.  
Ik zeg tegen hem:



Dit is mijn oude buurman.  
Hij is nieuw in Nederland.  
Ik wil weten of hij de Nederlandse taal leert.  
Ik vraag aan hem:



Dit is mijn oude buurvrouw.  
Zij zoekt iemand om haar naar het ziekenhuis te brengen.  
Ik kan haar naar het ziekenhuis brengen.  
Ik zeg tegen haar:



Dit is een goede vriend.  
Hij moet veel opdrachten maken voor school.  
Ik ga hem helpen met zijn opdrachten.  
Ik zeg tegen hem:



Dit is een goede vriendin.  
Zij heeft rijles.  
Ik wil weten hoeveel rijlessen zij al heeft gehad.  
Ik vraag aan haar:



Dit is mijn nicht.  
Vanavond kook ik voor haar.  
Ik wil weten of zij vlees eet.  
Ik vraag aan haar:



Dit is mijn neef.  
Hij voetbalt bij een voetbalclub.  
Ik wil weten hoe lang hij al voetbalt.  
Ik vraag aan hem:



Dit is mijn buurjongen.  
Vandaag was zijn eerste schooldag.  
Ik wil weten wat hij op school heeft gedaan.  
Ik vraag aan hem:



Dit is mijn buurmeisje.  
Haar ouders zoeken haar.  
Ik wil haar vertellen dat haar ouders haar zoeken.  
Ik zeg tegen haar:

## **Einde vragenlijst**

Je hebt nu alle vragen beantwoord. Klik op 'Ga verder' en dan op de pijl.

Ga verder

**Vraag achteraf:**

#### Bijlage 4: Resultaten individuele deelnemers

Deelnemer	Leeftijd	Gender	Geboorteland	NT1 /NT2	T	V	B	X	?
1	16	Een vrouw	Oekraïne	NT2	9	3	0	0	0
2	16	Een vrouw	Eritrea	NT2	10	2	0	0	0
3	17	Een man	Eritrea	NT2	7	1	0	4	0
4	17	Een man	Syrië	NT2	8	3	0	1	0
5	17	Een vrouw	Syrië	NT2	7	2	0	2	1
6	17	Een man	Oekraïne	NT2	7	1	0	2	2
7	16	Een man	Syrië	NT2	7	3	0	0	2
8	16	Een vrouw	Afghanistan	NT2	6	6	0	0	0
9	17	Een vrouw	Oekraïne	NT2	11	1	0	0	0
10	16	Een man	Oekraïne	NT2	7	5	0	0	0
11	17	Een man	Oekraïne	NT2	9	3	0	0	0
12	16	Een man	Niet-Nederland	NT2	10	0	0	2	0
13	17	Een vrouw	Nederland	NT1	7	5	0	0	0
14	17	Een man	Nederland	NT1	6	5	0	0	1
15	17	Een man	Nederland	NT1	7	5	0	0	0
16	16	Een vrouw	Nederland	NT1	7	4	0	1	0
17	16	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
18	17	Een man	Nederland	NT1	5	4	0	2	1
19	16	Een man	Nederland	NT1	7	5	0	0	0
20	16	Een vrouw	Nederland	NT1	8	4	0	0	0
21	17	Een man	Nederland	NT1	6	5	0	0	1

22	19	Een vrouw	Syrië	NT2	5	6	0	1	0
23	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	5	0	1	0
24	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
25	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	5	0	1	0
26	17	Een man	Nederland	NT1	6	5	0	0	1
27	17	Een man	Nederland	NT1	8	3	0	0	1
28	18	Een man	Nederland	NT1	8	4	0	0	0
29	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
30	18	Een vrouw	Nederland	NT1	5	5	0	1	0
31	18	Een man	Nederland	NT1	5	5	0	1	1
32	17	Een man	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
33	17	Een vrouw	Oekraïne	NT2	6	6	0	0	0
34	17	Een man	Eritrea	NT2	9	0	0	2	1
35	18	Een vrouw	Eritrea	NT2	9	2	0	0	1
36	16	Een vrouw	Iran	NT2	5	5	2	0	0
37	18	Een vrouw	Nederland	NT1	8	2	0	1	1
38	17	Een man	Nederland	NT1	6	5	0	0	1
39	16	Een man	Nederland	NT1	4	4	0	1	3
40	16	Een vrouw	Nederland	NT1	4	6	0	2	0
41	20	Een man	Syrië	NT2	10	2	0	0	0
42	16	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
43	18	Een vrouw	Nederland	NT1	7	5	0	0	0
44	19	Een vrouw	Nederland	NT1	6	5	0	1	0

45	17	Een vrouw	Nederland	NT1	7	5	0	0	0
46	17	Een vrouw	Nederland	NT1	9	3	0	0	0
48	18	Een man	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
49	19	Een man	Nederland	NT1	6	5	0	0	1
50	17	Een man	Syrië	NT2	10	2	0	0	0
51	17	Een man	Niet-Nederland	NT2	10	0	0	1	1
52	17	Een man	Syrië	NT2	11	0	0	0	1
53	16	Een man	Jemen	NT2	10	1	0	1	0
54	17	Een man	Niet-Nederland	NT2	11	1	0	0	0
55	16	Een man	Eritrea	NT2	8	4	0	0	0
56	16	Een man	Syrië	NT2	11	0	0	1	0
57	17	Een vrouw	Syrië	NT2	9	1	2	0	0
58	17	Een man	Syrië	NT2	8	3	0	1	0
59	18	Een man	Oekraïne	NT2	11	1	0	0	0
60	17	Een man	Syrië	NT2	10	1	0	0	1
61	16	Een man	Syrië	NT2	9	0	0	1	2
62	16	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
63	16	Een vrouw	Nederland	NT1	8	4	0	0	0
64	16	Een vrouw	Nederland	NT1	7	5	0	0	0
65	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
66	16	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
67	16	Een man	Nederland	NT1	8	4	0	0	0
68	17	Een man	Nederland	NT1	6	6	0	0	0

69	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	5	0	0	1
70	17	Een vrouw	Nederland	NT1	5	6	0	1	0
71	17	Een man	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
72	17	Een man	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
73	16	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
74	18	Een vrouw	Nederland	NT1	7	5	0	0	0
75	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
76	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
77	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	5	0	0	1
78	18	Een man	Nederland	NT1	9	3	0	0	0
79	18	Een vrouw	Nederland	NT1	7	4	0	0	1
80	16	Een man	Eritrea	NT2	6	1	0	3	2
81	17	Een vrouw	Niet-Nederland	NT2	8	4	0	0	0
82	17	Een man	Afghanistan	NT2	8	0	0	4	0
83	16	Een vrouw	Syrië	NT2	8	4	0	0	0
84	17	Een man	Turkije	NT2	9	1	0	2	0
85	16	Een man	Eritrea	NT2	4	0	0	4	5
86	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
87	16	Een vrouw	Oekraïne	NT2	6	5	0	1	0
88	17	Een man	Syrië	NT2	7	5	0	0	0
89	16	Een vrouw	Nederland	NT1	7	4	0	0	1
90	16	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
91	16	Een man	Nederland	NT1	6	6	0	0	0

92	16	Een man	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
93	17	Een man	Nederland	NT1	6	5	0	0	1
94	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
95	17	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
96	17	Een man	Nederland	NT1	8	4	0	0	0
97	16	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
98	16	Een man	Nederland	NT1	7	5	0	0	0
99	16	Een vrouw	Nederland	NT1	9	3	0	0	0
100	16	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
101	18	Een vrouw	Irak	NT2	6	6	0	0	0
102	16	Een vrouw	Nederland	NT1	6	6	0	0	0
103	17	Een man	Polen	NT2	10	0	0	2	0
104	16	Een man	Zuid-Afrika	NT2	10	2	0	0	0
105	17	Een vrouw	Peru	NT2	2	8	1	1	0
106	17	Een vrouw	Oekraïne	NT2	5	6	0	1	0
107	17	Een vrouw	Oekraïne	NT2	6	6	0	0	0
108	17	Een man	Italië	NT2	9	3	0	0	0
109	17	Een vrouw	Oekraïne	NT2	6	6	0	0	0
110	17	Een vrouw	Oekraïne	NT2	6	6	0	0	0
111	17	Een man	Costa Rica	NT2	12	0	0	0	0
112	17	Een man	Hongarije	NT2	6	5	1	0	0
113	18	Een vrouw	Oekraïne	NT2	8	3	1	0	0
114	18	Een man	Zuid-Afrika	NT2	11	0	0	1	0

## Bijlage 5: Reacties NT1-deelnemers per vraag

Naam	Mannelijke of vrouwelijke vraag	Aantal keer T	Aantal keer V	Aantal keer B	Aantal keer X	Aantal keer ?
Dokter Man 1	Man	4	27	0	1	0
Dokter vrouw 1	Vrouw	5	25	0	2	0
Koningin 1	Vrouw	0	30	0	1	1
Koning 1	Man	0	31	0	1	0
Oude man 1	Man	6	25	0	1	0
Oude vrouw 1	Vrouw	2	19	0	10	1
Goede vriend 1	Man	31	0	0	0	1
Goede vriendin 1	Vrouw	30	0	0	2	0
Neef 1	Man	32	0	0	0	0
Nicht 1	Vrouw	32	0	0	0	0
Buurjongen 1	Man	31	0	0	1	0
Buurmeisje 1	Vrouw	28	0	0	4	0
Dokter Man 2	Man	4	27	0	0	0
Dokter vrouw 2	Vrouw	5	26	0	0	0
Koningin 2	Vrouw	0	31	0	0	0
Koning 2	Man	0	31	0	0	0
Oude man 2	Man	4	22	0	5	0
Oude vrouw 2	Vrouw	4	27	0	0	0
Goede vriend 2	Man	30	0	0	1	0
Goede vriendin 2	Vrouw	31	0	0	0	0
Nicht 2	Vrouw	31	0	0	0	0
Neef 2	Man	31	0	0	0	0
Buurjongen 2	Man	31	0	0	0	0
Buurmeisje 2	Vrouw	31	0	0	0	0

## Bijlage 6: Reacties NT2-deelnemers per vraag

Naam	Mannelijke of vrouwelijke vraag	Aantal keer T	Aantal keer V	Aantal keer B	Aantal keer X	Aantal keer Vraagteken
Dokter Man 1	Man	14	9	0	1	0
Dokter vrouw 1	Vrouw	8	13	0	3	0
Koningin 1	Vrouw	8	10	0	6	0
Koning 1	Man	11	13	0	0	0
Oude man 1	Man	10	12	1	1	0
Oude vrouw 1	Vrouw	9	15	0	0	0
Goede vriend 1	Man	20	1	0	1	2
Goede vriendin 1	Vrouw	21	0	1	1	1
Neef 1	Man	21	2	0	0	1
Nicht 1	Vrouw	22	0	0	0	2
Buurjongen 1	Man	22	0	1	1	0
Buurmeisje 1	Vrouw	18	1	0	4	1
Dokter Man 2	Man	12	8	0	7	0
Dokter vrouw 2	Vrouw	16	7	1	2	1
Koningin 2	Vrouw	9	14	0	3	1
Koning 2	Man	12	11	1	2	1
Oude man 2	Man	17	9	0	1	0
Oude vrouw 2	Vrouw	13	9	1	2	2
Goede vriend 2	Man	25	0	0	2	0
Goede vriendin 2	Vrouw	23	0	0	2	2
Nicht 2	Vrouw	25	0	0	0	2
Neef 2	Man	26	0	0	0	1
Buurjongen 2	Man	27	0	0	0	0
Buurmeisje 2	Vrouw	25	0	0	0	2